

Aasta Hansteen

Kvinden

skabt i Guds billede

bokselskap.no/OsloMet
i samarbeid med Nasjonalbiblioteket
Oslo 2021

bokselskap.no/OsloMet/Nasjonallbiblioteket, Oslo 2021

Aasta Hansteen: *Kvinden skabt i Guds billede*

Teksten i bokselskap.no følger 2. utgave, 1903 (Kristiania/Steen). Digitaliseringen er basert på fil mottatt fra Nasjonallbiblioteket (nb.no). Korrekturlest og tilrettelagt av OsloMet-studentene Asmund Kuhlman Gylder og Ingunn Havnelid Røyrvik, høsten 2020.

Teksten er lastet ned fra bokselskap.no

Forord til første udgave [1878]

[v] I Nyt norsk tidsskrift, tredje bindes første hefte, læser vi i dagbogen – med dens ypperlige belysning af forholdet mellem luthersk rettroenhed og nutidens moralske og humane bevidsthed, – den bemærkning, at dogmernes betydning for nutidens tænkende mennesker er saa aldeles svundet ind til intet, at man i disse tider er «mest tilbøjelig til at betragte den, der spekulerer ud et nyt dogme eller en ny opfatning af et gammelt dogme, som en nar».

Denne ytring maa nødvendigvis gøre en viss nedslaaende virkning paa den som har gjort en ny opfatning af et gammelt dogme til hovedhjørnesten for sin hele tankebygning. Men jeg trøster mig til, at man i Frankrige har fundet det nødvendigt at lægge en maaling af Jordens omkreds fra pol til pol til grund for derefter at bestemme metrens længde; jeg trøster mig til, at det paa dette foretagende grundede system er blevet fundet saa hensigtsmæssigt, at det i den nærmeste fremtid vil blive almengældende i hele Europa, selv i Norge. Jeg haaber derfor, at naar jeg, i lighed hermed, har fundet det nødvendigt at lægge en granskning af treenighedslæren til grund for at bestemme personlighedens begreb, – dette for menneskeheden [vi] umistelige klenodie, der er mindst ligesaa uundværligt som længdemaalet, – jeg haaber derfor at jeg, i betragtning af det praktiske formaal som jeg har havt for øje, vil kunne undgaa ovennævnte, lidet ønskelige titel, trods det at jeg, i min norske troskyldighed og uvidenhed, har givet mig af med dogmer, som udenfor Norges grændser saa sterkt er gaaede af mode.

Forord [til anden forøgede udgave 1903]

[viii] Naar jeg nu blir istand til – forøget og udvidet – at udsende dette skrift, ved det Steen'ske forlags mellemkomst, saa føler jeg trang til at sige nogle ord om den første udgave paa eget forlag fra 1878.

Dengang var tilstanden saaledes at jeg end ikke spurgte efter forlægger; jeg indsaa at det var haabløst. Men i disse fem og tyve aar har tidens og begivenhedernes udviklings-strøm brusset fremad med vælde. Nu øjner jeg mulighed for at mine ord og tanker kan vinde fremgang og finde forstaaelse.

Da jeg nedskrev de tanker og ideer som indeholdes i skriftets første afsnit stod jeg helt og holdent paa stats-kirkelig grund; – med mit vidende idetmindste, havde jeg ikke isinde at træde udenfor denne. Jeg trodde nemlig i al troskyldighed, at nye ideer og tanker, grundede paa ny opfatning og ny granskning af bibel-ordet, lod sig opbygge paa, lod sig forene med denne grundvold.

At dette var en fuldstendig indbildning fik jeg imidlertid paatagelig visshed for et aar senere.

Nu er tilstanden forandret og kirkens stilling er blevet en anden. Med magt formaar den ikke lenger at holde nede det friere menneskelige aandsliv.

I det nittende hundred-aars siste ti-aar gaar det [viii] som et aandepust gennem flere folkeslag. Fra de Forenede Stater, dels fra Stille-havets dels fra Atlanterhavets kyst, udgaar en kvindelig aandbevegelse, virkende gennem maanedskriftet «Verdens fremskridtstanke», og gennem det mægtige verk «Videnskab og sundhed».¹¹ Og vi har faat budskab fra «verdens mest energiske by», Chicago, som melder om en almindelig sammenslutning af de mænd og kvinder som føler begeistring for ophøjede tanker og sædelig renhed, med det formaal at oprette et broder- og søster-skab mellem alle tænkende mennesker. Denne aand-bevegelse tilkendegir sig tydeligt som udgaaet fra mænd; men som vi har set, søger den tilslutning hos kvinder. Den kvindelige aand-bevegelse som jeg har nævnt, har ligeledes tilslutning af mænd. Vi ser saaledes et glædeligt *tidens tegn*; vi ser at det fra hvert af de to køn udgaar en aandelig strømning hvori de kan mødes disse to menneske-arter som hidtil ved en afgrund har været aandeligt adskilte.

Disse aandens luftninger fra den store republik, hvis grundlov er aandsfrihed og menneskerettighed, begynder nu at naa over Atlanter-havet til den gamle verdens kristenhed. Hvad vi hidtil har set af aandbevegelse i Europa har mest præg af nedbrydning; det er egentlig rydnings-arbeide som forberedelse til nybygning.

Vi har hørt fra Tyskland om merkelige tidens tegn fra de siste ti-aar. Det er en skildring af den [ix] aandelige gæring i det store tyske folk: «Det hele kaos af gammelt og nytt syder og koger som i en heksegryde». Kundskabsstoffet er der mer trængt ind; den sociale omvæltning, samfundsomdannelsen, er det som optager sindene mest. Dog er ogsaa der gæringen tillige religiøs; den former sig som forargelse mod forældede tros-sætninger.

«Kirken vilde nu gerne søge at give dogmet nye støtter, og den tager ogsaa gerne mod statens hjælp. Men den i vide kredse indenfor den mer dannede middelstand unegteligt stigende religiøse trang

vender sig stedse mer fra dogme-troen. Den vil have brød og ikke stene, hvortil de fleste tros-sætninger nu har forhærdet sig. Kun langsomt lærer her og der en og anden prest eller teolog at indse det». – «Sindene søger usikre omkring. Fattige vævere i afsides dale, og lærde, kunstnere, forfattere, officerer og lignende folk tilhørende de højere klasser i verdensstaden, mødes – hvor forskellige end deres anskuelser er forresten – i en tilbøjelighed som maa kendetegnes som en længsel efter en ny-omskabning af tros-indholdet». ¹²

Her ser vi den tilberedde jordbund som venter paa ny sæd og tørster efter regn.

Ovenfor nævnte jeg at de siste tiders aandbevegelse i Europa mest har vist sig som et nedbrydnings-arbeide. Friedrich Nietzsche er den forfatter fra hvem nedbrydningens ødelæggelse udgaar i saa stor maalestokk, at det om ham er sagt: «I hele tænkningens historie finder man ikke sidestykke til et saa [x] nedbrydende sindelag». Hans navn har i de siste ti-aar lydt som en uheldvarslende rullende torden genem Europa. Efter min opfatning er hans kald at være en røst som naar frem til hele aand-verdenens forstands-tørre storfolk; han er sendt for at bringe dem til at fortvile, gøre dem tørstige, faa dem til at lenges efter friskt vand fra kilden.

Nietzsche er forløberen som varsler – selv overvældet af det store som kommer.

I vor verdensdel har dog ogsaa vist sig en opbygger, Eugen Heinrich Schmitt. Han kommer fra det slavonisk-tyske keiserlige Østerrige, men hans navn ligesaavel som hans aand-retning og hele udtryksmaade tyder paa at han er af tysk slegt. Han har ikke vakt den vidtrækkende opmærksomhed som den nævnte polsk-tyske forfatter. Af denne skribent, som forekommer mig at være højst usædvanlig, har jeg faat ihænde et skrift: «*Kristi guddomlighed set i det moderne menneskes aand*». «Et sendebrev til vantro og troende». ¹³

Noget af fortalen hidsætter jeg, for derved at henlede opmærksomheden paa denne aandens mand, som jeg opfatter som et sendebud – en *lysbærer* – til de forventningsfulde, de modtagelige.

«Forfatterens navn blev første gang nævnt i Berlin ved en prisuddeling af det filosofiske selskab, hvor den særlige udmerkelse som blev retsskriveren fra Zombor i Ungarn tildel, vakte den offentlige opmærksomhed. [xi] Hint filosofiske prisskrift hedte: «Den Hegelske dialektiks hemmelighed», men var kun en kamp mod filosofiens taagede væsen. Allerede dengang var forfatteren geneglødet af den bevidsthed, at det ikke var tænkningens bestemmelse, at blive en mørk lampe i skolens dunkle atmosfære, men at blive til livets sol. Men da heder tænkningen ikke mer filosofi men religion».

«Men den der vilde betragte det som en anmasselse af «retsskriveren» at vove sig ind paa en saa stor opgave, han vil vi minde om, at menneskehedens største opgaver ikke blev fuldførte af jordens mægtige, men stedse udførte ved de lavestes og ringestes mellemkomst, fordi disse stod menneskehedens lidelse nærmere end hine. Bevidstheden om indre usandhed, uendelig trøstesløshed og øde trænger genem verden. De, som var kaldede til at sprede lys og trøst, gøre det ikke. De har derfor ingen rett til at anklage dem, som tage sig det for. Og dog kun den uendelige forbarmelse, over en i sig selv trøstesløs og sønderreven verden, kan give det levende stød, der fører til en lysere fremtid. Til denne følelse vender dette opraab sig, ligesom det er spranget ud ved denne følelse».

Den aandens mand som her taler, tyskeren Schmitt, har jeg kaldt en opbygger. Vi ser ham som den modige *lysbærer*; vi ser ham gaa over fra spekulation til inderlighedens tro; han slaar bro, han bryder vej, fra hjerne til sjel, fra sjel til aand. Han magter at opfatte hemmeligheden i Hegels dialektik, idet han underlægger sin fremstilling en kamp mod det taagede væsen i den spekulative filosofi; for

derefter, i sitt næste skrift at gaa over til at fremstille Kristi guddomlighed [xiii] set i det moderne menneskes aand.^{u4} Han er budbærer, han er sendebud fra højere luftlag, fra aandens hjem, fra lysets egne.

*

Vi har hørt en røst indenfor vor egen statskirke, pastor Olaf Holm, profetere om «en fuldstendig kristendommens opstandelse fra de døde», som vil medføre «en gennemgribende forandring i de europæiske folkeslags hele religiøse tænkesætt». – «Thi kulturens fakkell vil tilsist ogsaa dø, hvis den ikke faar sin glans opfrisket fra det religiøse». – «Skal her en genfødsel finde sted, maa den komme indenfra, fra det saa ofte miskendte folkedyb, hvorfra alle store tanker altid er skudt frem».^{u5}

Vi ser her en tilstaaelse om at kirkens brød er blevet stenhaardt og uskikket som livsens næring; pastor Holm forkynder her at han har opfattet den officielle kirkes afmagt som kristendommens bærer gennem tidsaandens oprørte bølger, for at møde nutidens samfund i dets uafviselige krav.

Endelig maa nævnes den «begivenhed», den bog som bringer den unge teolog^{u6} som melder om den til i en betagende følelse af takk at vende sig til den mand som har skænket sin kirke en saa stor skat, og at vende sig i dyb glæde mod Gud.

«Det er en velsignelse for den troende flok, og [xiii] for vort land, at den der kaster vor tids skarpe søgelys indover aabenbarings-historiens dunkelheder, er en prøvet prest og tjener i vor kirke og et levende lem af den Herrens menighed, hvis gave og opgave fra Gud det er at vokse i *sandheden*».

Fra denne bog vil jeg hidsætte enkelte af pastor Færdens dyrebare udtalelser. Han siger om Kirkens bibelopfatning:

«Den overleverede lære om Skriften er helt igenem jødisk. Den har sin oprindelse fra den efter-exilske jødedom, fra rabbiner-teologien. Og saaledes som disse jødernes «skriftkloge» (sopherim) uddannede teorien om den hellige Skrift og dens oprindelse, saaledes har den med forunderlig seighed holdt sig lige til vore dage. I andre stykker plejer vi kristne ikke anse de jødiske skriftkloge for at være ufeilbare lærere. De var jo Herrens og evangeliets svorne fiender. Men i dette stykke har vi siddet ved deres fødder og blindt fulgt deres fodspor.» – «Men spørgsmaalet er, om tiden allerede er inde da man uden skade kan røre ved den gamle skriftopfatning. Vi har jo erkendt at et dække for solen kan være nødvendigt for det unge spirende liv. Men naar vi ser at vinterens snedække smelter for solen, paa samme tid som de groende spirer trænger igennem nedefra, da ved vi at vaaren er komet, og at vi kan begynde at afdække de planter, som vi før holdt under dække». – «En lignende vaartid synes at være inde i aandens verden. Hvad der *var* et skyggende dække i den gamle skriftopfatning, har videnskaben opløst, paa samme tid som der rører sig nye, friske og kraftige aabenbarelser af kristelige [xiv] tanker og livsformer som bryder igennem den gamle skriftopfatning».

«For den nyere teologi er Bibelen den store guldførende grube, hvori hver kristenslegt og hver kristensjel stiger ned for at hente op de evige, de guddomlige sandheders egne guld». – «De paa hverandre følgende slegter kommer hver med sine arbejds-redskaber og sin arbejds-metode og er derfor istand til at aabne nye gange og finde nye anvisninger i de gamle gruber». – «Guldet maa hugges løs fra fjeldet og vaskes ud af gruset. Den ældre teologi saa derimod i Bibelen en tempel-kiste, hvori sandhedens guld laa færdigt i præget, udmyntet stand, i form af guddomlige bud og guddomlige aabenbaringer, saa at kirken og teologien blot skulde have den opgave at sætte skrifternes og

skriftstedernes mynter i omløb». -- «Disse jødiske rudimenter – lægger et trangt skal om Kristi evangelium. Men – – skallet sprenges naar frugtbristningens tid er kommen».

– «Det værnende snedække var blevet til et kvælende isdække».

Vi kvinder, vi som har siddet værst, mest haabløst klemt og nedkuet under isdækket, vi føler en overstrømmende glæde ved denne forkyndelse.

Februar 1903.

Aasta Hansteen.

Indledning

[1] Naar man kaster et blik udover samfundsforholdene i nutiden, og navnlig paa det mest omfattende af alle menneskelige forhold, forholdet mellem mand og kvinde, da maa de spørgsmaal nødvendigvis opstaa i tanken: er dette, saaledes som det nu forefindes, overensstemmende med rimelighed, med retfærdighed, med natur? Vi maa nødvendigvis svare paa disse spørgsmaal med et bestemt nej. For enhver tænkende sjel, for enhver aand som er sterk og selvstændig nok til at frigøre sig for vanens sløvende magt, for enhver hvem ikke en eller anden selvisk interesse tilskynder til forsætligt at lukke øjnene for ikke at se sandheden, for enhver saadan vil det urimelige, det uretfærdige og det unaturlige i dette forhold være iøjnefaldende og paatageligt.

Enhver alvorlig og oprigtig sjel, enhver aand hvem det er givet at hæve sig ud over herskende tilstande og at fælde deres dom, enhver saadan sjel og aand maa nødvendigvis søge en forbindelse mellem dette misforhold og tidens voldsomme gæring af nye frembrydende kræfter i modsætning til den sig overalt meldende, ja, med explosionens kraft¹⁷ sig selv forkyndende fuldstændige moralske opløsning.

[2] Ja, isandhed, det er tydeligt nok at det er noget som er i ulage i menneskeheden, eller som vor store digter, Henrik Ibsen, i et billede fremstiller det, at «vi sejler med et lig i lasten».

Den levende følelse og opfatning heraf har jo ogsaa forlængst bragt store og begavede aander, som Charles Fourier, Ernest Legouvé, John Stuart Mill og mange flere, til med deres evners hele magt at fremhæve det uhyre misforhold som har indsneget sig i mands og kvindes indbyrdes stilling.

I saa skæbnesvangre, bekymring vækkende, tider som den nærværende, forekommer det mig at man ikke bør forbigaa noget middel, som maatte frembyde sig til at kaste lys i de forvirrede og forviklede tilstande.

Som et saadant middel anser jeg det af mig udarbejdede verk, som jeg herved drister mig til at henlede almenhedens opmærksomhed paa.

Denne ytring kunde synes ubeskeden, og jeg vil derfor forklare hvad jeg dermed vil sige. Det har hidtil hovedsageligt været mænd som har skrevet større verker om denne sag, og da det gælder at klargøre opfatningen af kvinden, for derefter at bestemme hendes retmæssige stilling i forhold til manden og til samfundet i det hele, maa det derfor være saa meget mere nødvendigt at høre vidnesbyrd fra kvinden selv, som det jo er hende der har været tilsidesat, bortgemt og dømt til taushed, og som derfor nu ogsaa er den store ukendte i menneskeheden, om hvis sande personlighed og indre væsen selv de mest begavede mænd kun ved en gætning kan forsøge at danne sig en forestilling.

[3] Jeg vil nu give en kort antydning af mit skrifts plan og indhold.

Som allerede titelen viser, knytter jeg min udvikling af kvindens væsen og personlighed til det guddomlige ord, at mennesket er skabt i Guds billede. I en senere del af verket vil man se hvorledes

jeg knytter forstaaelsen af kvindens inderste og dybeste væsen uadskilleligt til den levende tilegnelse af treenighedslæren. Jeg vil her udhæve dette som den, for almenheden, hovedsagelige betydning af mit arbeide, at jeg deri paa det inderligste forener denne lære med selve den menneskelige bevidsthed. Da i nutiden saamange af de kristelige tros lærdomme saa stærkt anfgtes, da en del af Tysklands mest fremragende protestantiske theologer henregner denne lære til de «uddøde forestillinger», da der blandt danske theologer, som kalde sig Grundtvigs disciple, og som ivrigt kæmpe mod den nyere tids spekulative, kristendomen opløsende, teorier, da der selv blandt disse gives dem som ikke kan tilbageholde den bemerkning, at den gamle lære om een Gud i tre personer maa ansees for at være «opgivet», fordi den ingen tilknytning kan finde i den menneskelige bevidsthed, saa mener jeg, at under saadanne omstændigheder, et arbeide som stræber at rodfæste i den menneskelige bevidsthed denne for kristendomen saa vigtige lære, jeg mener at et saadant maatte kunne anses værdigt til almenhedens opmærksomhed.

*

Ovenstaaende udvikling, – som udgjorde hovedindholdet af min ansøgning til stortinget om midler ^[4] til at udgive et større verk, – udsendte jeg, dateret Kristiania, 6te mars, 1876, som subscriptionsindbydelse. Som jeg forudsaa blev min ansøgning ikke indvilget. Jeg udgav, to aar senere, paa eget forlag nærværende skrift.

Gudsbilledet

I.

[7] «Naar Gud siger, at mennesket (mand og kvinde) er skabt i «vort» billede, saa maa han dermed mene, at de to personer der tilsammen udgøre mennesket, fremstille de tre personer, der tilsammen udgøre de kristnes Gud, den treenige Gud. Det tre gange gentagne «i Guds billede», hvormed menneskets skabelse fortælles, tyder ogsaa hen herpaa. Det forekommer mig, at manden er et billede paa Jehova, Skaberen, da han af de menneskelige evner især udmerker sig ved handlingens skaberkraft, og har en mægtig optræden i lighed med den dømmende og straffende Jehova. Den anden person i guddomen, Guds Søn, Jesus Kristus, «Menneskens Søn», som han kalder sig selv, fremstilles lige meget af mand og kvinde. Den tredje person i guddomen, Hellig-Aanden, – dog dette sidste har jeg ikke suget af mit eget bryst, men har faaet det af Frederik Paludan-Müller, og da tankens sandhed og dybde tilhører denne digter, saa kan den kun fremføres med den udtrykkets skønhed som han har givet den:

«Som solen mig de ord imøde skinne:
Gud i sit billed skabte mennesket,
han i sit eget billed skabte det,
dengang han skabte det som mand og kvinde.

[8] Guds væsen altsaa kvinden slutter inde,
der har med manden lige byrd og ret,
men hvor i guddomsdybet skal vor æt,
skal vi det kvindeliges ophav finde?

Dets udspring i den Helligaand jeg finder,
som har fra evighed undfanget Sønnen,
og som i tiden sjælene genføder,

som trøster og vejleder og paaminder,
som træder frem for os med suk i bønnen,
og som bedrøves naar den modstand møder».

Saaledes lød slutningen af et lidet stykke som jeg skrev i 1870, ⁿ⁸ i hvilket jeg kaster et blik paa kvindens stilling i universet, hendes forhold til alskabningen. De ovenanførte linier er en, som jeg tror, tildels ny udlægning af de ord af første Mosebog: «Og Gud sagde: lader os gøre et menneske i vort billede, efter vor lignelse». De indeholder en plastisk opfatning af Guds-billedet. Det er her tillige fremstillet med en, saa at sige, arkitektonisk symmetri. I den plastiske opfatning stemmer jeg overens med den tyske forfatter Baumgarten, som udhæver at «Gudsbilledet først og fremst er den

menneskelige skikkelse». Det arkitektonisk-symmetriske er derimod nyt, nemlig ordningen af den maade hvorpaa de to menneskets personer fremstiller de tre guddomens personer.

Der indeholdes ogsaa i det ovenanførte, at Gudsbilledet bestaar ikke alene i skikkelsens, men ogsaa i handlingens og virksomhedens lighed mellem menneskets ^[9] personer og guddomens personer. Gud Fader og Hellig-Aanden, som ophav til det særligt mandlige og det særskilt kvindelige hos menneskets personer, aabenbarer og kundgør sig ved den mest forskelligartede fremtræden og ved de mest uensartede virkninger; den førstnævnte guddom ved skabelse af synlige skikkelser og former; ved at give love og ved at straffe deres overtrædelse; ved underfulde almagtsgerninger; den sidstnævnte guddom gennem den usynlige, stille og indadvendte virken, som dog ikke er mindre mægtig, som paa Pintse-festens dag kom ligesom «et vældigt drivende vejr», og viste sig som «tunger ligesom af ild». ¹⁹

Disse aandens to forskellige poler er, for at fastholde det arkitektoniske udtryk, bygningens to vinger (fløje), medens midtpartiet dannes af Jesus Kristus, Guds og Marias søn, denne guddom som kalder sig selv «Menneskesønnen», og som er ophav til det rent menneskelige, der er fælles for mand og kvinde, nemlig sjele- og hjertelivet.

Det skønne som ligger deri, at ingen paasætter sig selv kronen, men at man bliver kronet ved en andens hænder, er her tilstede derved, at det er en mand som nævner kvinden som den Hellig-Aands billede, og at det er en kvinde som nævner manden som Jehovas billede.

*

^[10] Da jeg nedskrev det foregaaende afsnit, stod jeg helt og holdent paa statskirkelig grund; – med mit vidende idetmindste, havde jeg ikke isinde at træde udenfor denne. Jeg trodde nemlig, i al troskyldighed, at nye ideer og tanker, grundede paa ny granskning og ny opfatning af bibelordet, lod sig opbygge paa, lod sig forene med, ovennævnte grundvold.

At dette var en fuldstændig indbildning fik jeg imidlertid den paatageligste vished for, et aar senere, 1) ved efterretningen om visse beslutninger som var tagne paa kirkemødet i Stockholm, oktober 1873, 2) ved mundtlig samtale med en af høvdingerne paa det norske statskirkelige omraade, og 3) ved ytringer i et organ tilhørende samme.

Jeg erfarede nemlig ved førstnævnte lejlighed, at man fra svensk statskirkeligt standpunkt ikke ønskede at ægtemanden skulde «ære sin hustru», skønt det er apostelen Petrus selv som foreholder ham denne formaning, tillige at man ikke skøttede om kvindernes «hengivenhed», men kun fordrede deres «underdanighed»; – ved næste lejlighed kom jeg til kundskab om at man ikke alene, med apostelen Paulus, vilde forbyde kvinden at tale, men at man endogsaa vilde anse det for «synd» om hun vilde skrive; – ved sidstnævnte anledning endelig, erfarede jeg, ved spottende ytringer over den forargelse som var vakt ved de nævnte berygtede beslutninger fra det svenske kirkemøde, at disse fandt medhold paa tilsvarende norsk omraade.

Følgen af alle disse erfaringer var at jeg indsaa at jeg snarest mulig burde forlade den grund hvorpaa jeg hidtil havde staaet, ligesom jeg vilde have ^[11] skyndt mig at forlade et isflag i Bjørvigen paa en varm aprildag; – ligeledes indsaa jeg at man paa en saadan grund ikke kunde opføre nogen ny tankebygning, og at man der, til overflod, allermindst vilde vide af, eller endog taale, en kvindes tanker, selv om disse nok saa meget vilde gaa ud fra, og støtte sig til, bibelske sætninger.

Jeg skyndte mig derfor at arbejde mig bort fra mit hidtilværende standpunkt, dette vil, idetmindste

for mit vedkommende, sige at jeg begyndte at arbejde mig ud af min dybe uvidenhed om hvad der i nyere tider var foregaaet i den sekulære, det vil sige, den med aarhundrederne fremadskridende aandsverden som findes udenfor rettroenhedens omraade.

Herved gik en hel ny verden op for mig. Jeg var som en fange der, efter mange aars indespærring, faar sin frihed, og genser naturen i hele dens storhed, mangfoldighed og bevegelse; indtrykket var overvældende. Min bevidsthed var imidlertid fremdeles den samme. Min overbevisning var fremdeles, at kristendommen umuligt kunde danne en fiendtlig modsætning til de aandelige goder, som nævnes: frihed, fremskridt, kundskab og humanitet, hvilket jeg i min troskyldighed havde troet at alle maatte være enige om.

De complex af ideer, paa hvilket jeg vilde bygge mit hele system, min centralidee, som skulde være hovedhjørnestenen, hvorpaa jeg vilde grunde min anskuelse om den tofoldighed, den enhed af to personer, som kaldes mennesket, denne stod fremdeles urokket; og jeg kunde saaledes blot med saameget friere hænder, med saameget friskere mod fortsætte ^[12] mit arbejde. Kun bliver tonen en ganske anden. Den bliver mer filosofisk og mindre bibelsk. Denne redegørelse har jeg maattet fremføre, for at forklare den svæven, eller svingning, imellem disse to forskellige tonarter, som rimeligvis vil blive merkelig i mit foredrag.

Det er altsaa den af Frederik Paludan-Müller henkastede tanke, som jeg har grebet, og hvoraf jeg har bygget den ene vinge i min tankebygning, hvis opførelse er istandbragt ved en ejendommelig sammensmeltning af ordet om, at mennesket er skabt i Guds billede, med læren om den guddomlige trefoldighed, eller treenighed.

*

Lad os kaste et blik paa kvindernes virksomme optræden i menneskeslegtens historie, og lad os betragte denne kvindelige virken og optræden med den opfatning, at der gennem denne aabenbarer sig en, for kvinderne ejendommelig, altsaa en kvindelig, aand; og lad os saa atter se denne fra det af Fr. Paludan-Müller givne synspunkt. Dette udtrykkes klart og tydeligt nok i hans ovenfor fremførte skønne digt, saaledes:

Da kvinden er menneske skabt i Guds billede, ligesaavel som manden, og da hendes væsen dog er saa dybt, saa væsentligt forskelligt fra hans, saa maa hun nødvendigvis have sit, for hende særegne, forbillede i guddommen, i hvilket hun er skabt. Som dette kvindens forbillede nævner digteren den tredje ^[13] guddomsperson i vor trosbekendelse, den hellige Aand. Hertil har jeg føjet, som vi har set, den udfyldende tanke, at manden følgelig maa have ligeledes sit særegne forbillede i guddommen, og nævnte dette som Skaberen, Faderen.

*

Vi vil da altsaa forsøge at tage rede paa den kvindelige aand; vi vil efterse om vi kan finde denne aands spor i menneskehedens historie, om vi kan se dens virkninger fremtræde paa nogen merkelig maade. Da vi har hørt at det er den hellige Aand som er blevet nævnt som den guddomsperson, i hvis billede den kvindelige aand er skabt, saa maa vi nærmest søge i kirkehistorien.

*

Hvorledes den kvindelige aand viser sig at have sit ophav i Hellig-Aanden, idet denne aabenbarer

sig i kvinden gennem hendes opgave, finder jeg i et skønt billede fremsat af en fransk forfatter. Han giver os først en klar og sand udlægning af det aandelige prestedøme som den kristne menighed har, og af hvorledes dette prestedøme har to særskilte opgaver, en mandlig og en kvindelig:

«Kvinden har altid haft en høj opgave som kristendoms-forkynder. Det har været forbilledlig vist i sin oprindelse ved Jomfru Marias hellige veninder, som var ved Frelserens grav endogsaa før end selv den discipel som Jesus elskede, og de var derfor de første som vidste om opstandelsen og som meldte den til apostlerne. I det hele taget er kvindens ^[14] opgave mindre at forklare eller kundgøre sandheden, end at lade den blive følt. Maria kundgjorde ikke ordet som var Gud, men hun fødte ham ved den Hellig-Aands kraft. Her finder man et mønsterbillede for den kvindelige tjeneste i prædikeembedet, som er sandhedens uafsladlige forkyndelse. For at sandheden skal faa tag i os, maa den først forklares for vor forstand: dette er mandens særskilte arbejde, fordi forstandsevnerne er de forherskende hos ham. Og da fornuften, som «oplyser ethvert menneske som er i verden», er det som mindst afhænger af de indre forskelligheder som udgør enhver persons ejendommelighed, da den er det menneskelige samfunds klare, almindelige og rodfaste bindemiddel, saa gør manden tjeneste for sandhedens undervisning i et offentligt embede, som henvender sig til den store mængde: derfor er prædikestolen for ham, han prædiker i kirken, og han har kundskabens og lærdomens embeder».

«Hos kvinden er kærlighedens magt eller følelsen det forherskende. Denne følelsens forhersken bestemmer kvindens særskilte opgave: den har til maal at faa sandheden ind i hjertet, at forvandle den til kærlighed. Men kærligheden læres ikke, den indgives. Kærligheden i mennesket fødes ikke ved undervisning: den opkommer ved indskydelse, og denne indskydelse afhænger af det inderligste i den sjæl som man vil faa til at elske sandheden. Den afhænger af disse uendeligt fine afskygninger, af en mængde næsten umerkelige omstændigheder, af den usynlige væv af sindsrørelser, minder, drømme, haab, som adskiller ethvert hjerte fra ethvert andet».

^[15] «Den store røst, som forkynder sandheden gennem aarhundrederne, er sammensat af to stemmer: manden har de sterkt klingende durtoner; kvinden udaander bløde, fyldige moltoner, hvis ophør vilde lade den anden stemme fremtræde alene med styrkens haardhed. Af deres forening fremgaar den majestætiske og yndige samklang». ^{nio}

Den kvindelige aands fremtræden i menneskehedens historie er merkkelig og unegtelig. I verdenshistorien finder man vel et overvejende antal mandlige navne mod kvindelige, men det er let forklarligt. Verdenshistorien er skrevet af den mandlige aand, og er fortrinsvis fortællinger om den mandlige aands handlinger og virkninger, og det ligger selvfølgelig i sagens natur, at kvinder sjældnere have en mandlig aand end mænd, og at det maa være endnu sjældnere, at kvinder med en kvindelig aand gør den mandlige aands gerning.

For at gøre dette klart vil jeg fremsætte eksempler. Semiramis havde en mandlig aand, og gjorde den mandlige aands gerninger, saa glimrende og i saa stor maalestok, at hun staa side om side med Cæsar og Alexander. Jeanne d'Arc havde en kvindelig aand, men udrettede med sin rent kvindelige aand den mandlige aands gerninger, thi at reise en trone, at føre en hær sejrrikt mod fienden, og at redde et rige fra undergang, maa utvivlsomt henregnes til mandlige gerninger. Og dog, hvor rent kvindelig staa hun ikke for os, selv med sverdet ved siden!

^[16] I kristendomens historie aabenbarer den kvindelige aands ophav, Hellig-Aanden, sig gennem handlinger og virkninger. I kirkehistorien og martyrhistorien er den kvindelige aand den levende magt. Kirken, menigheden er bruden, og bruden er selvfølgelig kvinde. Her finder vi derfor kvindelige

navne, her bliver kvinden hørlig og synlig, her udfolder hun sin virksomhed.

For at faa plads i kirken og i dens historie maa altsaa manden, paa en maade, iføre sig kvindelighed. Her kan han ikke trænge frem paa almindelig mandstvis: ikke med sverd, ikke med *sin* kraft, *sine* tanker, *sine* opfindelser, ikke med *sin* vilje og *sine* paabud; han maa træde op som den «bundne i Herren»,^[11] som den, der har sin styrke i sin skrøbelighed, som den der siger: ikke min men din vilje ske! Heraf følger, at om ogsaa kirkehistorien skulde indeholde flere mandlige end kvindelige navne, saa er det alligevel den kvindelige aand som i den er den raadende, og som giver den sit præg.

Den mandlige aands ophav, Jehova, ser vi føre sit ejendomsfolk paa underfuld maade med styrke og visdom. Naar vi ser hvorledes Herren strider mod Ægyptens farao, og gør den ene mægtige gerning efter den anden for at bøje hans stivsind og knuse hans forstokkethed, og tilsidst begraver ham med hele hans hær under havets bølger, hvem kan da ikke se ligheden mellem billedet og dets ophav, naar manden fører krig og kommer frem med sine forfærdelige ildsvælg og knuser sin fiende foran sig?

[17] Ved den Hellig-Aands udgydelse paa pintsedagen stiftes menigheden, og dermed begynder den kristne kirkes historie. Ved denne guddoms aabenbarelse, ved den kristne kirkes stiftelse kunde den kvindelige aand træde ud i livet og give det sit præg. Her er ogsaa lighed mellem billedet og dets ophav. Hvem genkender ikke kvinden i den stille, indadvendte, og dog saa mægtige virken? Hvem genkender ikke det kvindelige præg i den aand «som fordem aabnede profeters mund, lagde det varslende, forjættende ord paa deres tunge, og nu virker ordnende og styrende i kirken?»^[12]

Naar jeg siger, hvem ser ikke ligheden, da maa jeg tilføje: af dem som have øjne at se med.

II.

Hele denne fremstilling gaar ud paa at forklare de ord, at mennesket er skabt i Guds billede, saaledes, at den menneskelige to-enhed skal udtrykke den guddomlige tre-enhed. I det foregaaende har jeg fortrinsvis tegnet den menneskelige *skikkelse* og *egenskab*, i sin mandlige og kvindelige, dobbelthed, og har antydnet hvorledes denne tofoldighed bliver udtryk for den guddomlige skikkelses og egenskabs trefoldighed. Jeg vil nu gaa over til at fremhæve [18] hvorledes mennesket, i *handling* og *virksomhed*, ligeledes skal afbilde guddomen.

Gud har givet mennesket en skabende aand, til at skabe paa menneskelig vis, ligesom han selv skaber paa guddomlig vis. Nu ved vi, at Gud har skabt verden for *ham*, ved *ham*, til *ham*, som han kalder sin enbaarne søn, og som er menneskesjælens ophav, som er forbillede for det, som er fælles for mand og kvinde, for det rent menneskelige. Naar nu mennesket skal skabe, og det er især manden som har faaet den skabende aand, hvis ophav er Gud, Skaberen, han skal da skabe for, ved, og til menneskesjælen, for, ved, og til det menneskelige. Men naar den mandlige skabende aand vil skabe blot for, ved, og til sig selv, løsrevet fra sjælen, fra det menneskelige, da bliver det en tom, en ødelæggende skaben. Denne erkendelse udtrykker Bjørnstjerne Bjørnson saaledes:

Hvem ei har kærlighed i det smaa

han kan ei mængdens ei mindets faa.
Hvem ei kan bygge sit eget hus,
hvad stort han bygger gaar og i grus.
Med sejr fra Moskva til Kartagena,
han dør dog ensom paa Sankt Helena.

Den skabende evne slaar saaledes om til sin modsætning, til det ødelæggende, naar den egenmægtigt og ukærligt løsriver sig fra det menneskelige – og fra det kvindelige. Guddomen er en treenighed, og vi kan saaledes vide at der altid er samvirken af de tre guddomens personer, og at saaledes den hellige Aand, som er den kvindelige aands ophav, ikke har været udeltagende under skabningens tilblivelse. ^[19] Vi se jo ogsaa, at «Guds Aand svævede oven over vandene». ¹¹³

I lighed hermed se vi, at den menneskelige skabende aand maa have kvindelig inspiration, for at frembringe det skønne og det velgørende. *Digteren og hans musa* er en forestilling, som enhver er saa fortrolig med, at opfatningen af denne sandhed maa siges at være gaaet over i den almene bevidsthed. For at den menneskelige skaben skal være i overensstemmelse med den guddomlige skaben, maa den altsaa have hensyn og kærlighed til det menneskelige, og have indgivelse af og hengivelse til det kvindelige. I samme grad som den menneskelige skabende aand undlader at tage dette hensyn, at have denne kærlighed, at modtage denne indgivelse og at yde denne hengivelse, i samme grad fjerner dens arbeide sig fra ligheden med Guds velgørende arbeide, og bliver en mere opløsende end skabende virksomhed.

Om denne tankegangs rigtighed kan man overbevise sig ved at følge den spekulative filosofis udvikling i Tyskland. De filosofiske aandere have der, mer og mer, gaaet sine egne veje, og har, altid mere udelukkende, villet skabe en verden for sig selv, ved sig selv og til sig selv, nemlig for den mandlige hvileløse aand, løsrevet baade fra det menneskelige og fra det kvindelige; og har derfor ogsaa med sine nyeste herolde i spidsen vandret den lige vej til afgrunden, det vil sige, til den all aand, all tro opløsende, materialisme.

*

^[20] Lad os nu vende blikket mod den mandlige aand. Jeg henførte, i det første afsnit, mandens forbillede til guddomens første person. Jeg drog parallelen nærmest med hensyn til krigsførelsen, med hensyn til den krigerske karakter som udmerker det gamle testaments Jehova, og som ligeledes er saa fremherskende hos manden fra de ældste tider lige til nutiden. Jeg nævnte dog ogsaa i største korthed, som mandens forbillede, den guddomsperson der har skabt de synlige skikkelser og former, det vil da sige, fra vort standpunkt først og fremst jorden, med alt hvad paa den vokser, lever og rører sig, hvorved jeg altsaa betonedes Skaberens. Jeg vil nu gaa ud fra dette sidste.

Jeg har ladet mig sige af sprogkyndige, at mandens hebraiske navn Adama betyder rød lerjord, og jeg vil minde om, inden vi forlader det bibelske omraade, for at begive os ind paa filosofisk grund, at han blev dannet af «støv af jorden». I. Mos. 2–7.

Den mandlige aand er, i god overensstemmelse hermed, vel skikket til at indtrænge i og at undersøge jorden, alt det synliges natur og væsen. Manden er en søn af jorden, ligesom titanerne, han styrkes ved at kastes til jorden; han vilde, om muligt, trænge ind til dens middelpunkt. Den mandlige aand karakteriserer sig ved sin krystalliserende, sin konstruerende evne.

Den mandlige tænknings udgangspunkt er matematik; og vejen gaar dernæst gennem geometri,

fysik, mekanik, geologi, botanik til zoologi. Fra dyreriget naar den mandlige tænker endelig op til det menneskelige, det vil sige, til den menneskelige [21] anatomi. Fra denne stiger han op i fysiologien, og – væbnet med mikroskop og elektricitetsapparater, undersøger han nervesystemet fra de yderste fibrer og spidser, gennem rygmarven op til hjernen, – og han staar nu ved den dør, som fører ind til sjælelivet.

Han staar ved porten; – men porten er lukket, vel at merke.

*

Det foregaaende afsnit sluttede med et skarpt udfald mod den nyere tyske, spekulative filosofi. Det skarpe i tonen hidrører fra det statskirkelige standpunkt, hvorpaa jeg befandt mig, da jeg nedskrev det. Jeg vil nu derfor nærmere forklare denne udtalelse paa en maade som bringer den i overensstemmelse med min opfatning af den mandlige aand, som væsentlig forskellig fra den kvindelige aand.

Lad os altsaa vende blikket mod den mandlige aand.

«Ingen videnskab kan bringes istand, dersom man ikke i eftertanken afsondrer, hvad der i virkeligheden er forenet» (J. P. Mynster, psykologi), derfor har vi ikke ret til at forekaste disse spekulative filosofer beskyldningen for ensidighed og overgreb, hvis de lader deres arbeide gælde for hvad det virkelig er, nemlig frembringelser af en enkelt eller nogle enkelte sjelekræfter. Og selv om disse mænd udelukkende arbeide med deres mandlige aand, paa en fra det menneskelige og det kvindelige fuldstændigt afsondret maade, da er de naturligvis i deres fulde ret, naar de arbeide som mænd, med deres mandlige evner og kræfter, for at vinde mandlige resultater.

[22] Men der gives blandt mændene en egen slags naturer, en egen slags aander, som ere begavede paa en mere menneskeligt flersidig maade, som ikke er saa udpræget, eller om man vil, ensidigt, mandligt anlagte; disse kalder man digtere, og disse minder undertiden de strengt mandlige tænkere om, at «der gives meget mellem himmel og jord, som deres filosofi ikke drømmer om». (Hamlet, Shakespeare). Digterne adskiller sig paa det bestemtteste derved fra filosoferne, at de ikke er uvidende om kvindens tilværelse. De kan ikke undvære hende i deres digtning. De mandlige spekulative tænkere, derimod, vidste ikke, at mennesket er mand og kvinde, og at de tilhobe saaledes kun fremstille det halve menneske; de vidste det ikke, i højere forstand, det vil sige, de havde intet begreb, i filosofisk betydning, som udtrykte eller repræsenterede kvindeligheden, hvorved denne størrelse kunde overflyttes i deres tanke- og begrebs-verden. Den mandlige aand var derfor enehersker i tankernes verden.

De mandlige spekulative tænkere var ikke destomindre selvfølgelig mennesker, og de havde saaledes, foruden den strengt mandlige side af deres væsen, ogsaa en rent menneskelig side, som man vel maa kalde hjerte og sjel; denne tilfredsstilledes praktisk i livet, nærmest vel i familielivet, medens de i deres systemer kun tog hensyn til den mandlige side af deres væsen, og arbeidede paa at fremstille allskabningen efter deres mandlige aands opfatning og evne.

Det er det tyske folk, som især har frembragt disse spekulationens heroer, og det er disse, som har frembragt systemer, virkelige konstruktioner. Kun [23] paa afstand har jeg formaat at iagttage disse storartede, underfulde tankebygninger, som udtrykke den mandlige aands art og væsen.

Af alle disse udødelige aandens stormænd, forekommer Hegel mig at være den, hvis verker har den

strengest mandlige karakter, og det er derfor jeg vælger at nævne ham, idet jeg skal karakterisere den mandlige aand. Man kunde kalde denne tænker romeren mellem de tyske filosoffer, thi blandt de store kulturfolk er der vel intet, som er saa strengt, og man kan vel tilføje, saa ensidigt, mandligt anlagt, som det romerske. De hegelske konstruktioner vil derfor ogsaa, ligesom de romerske aqua- og viadukter, om de ogsaa, ligesom disse, for en stor del har tabt deres praktiske betydning, staa som evige mindesmerker af den mandlige aand.

Denne strengt mandlige karakter gør Hegel til den mest utilgængelige, og, for den kvindelige aand, mest afskrækkende af alle filosoffer.

Utilgængelig er naturligvis Hegel, mere og mindre, ligesaavel for mandlige aander, i samme grad som Chimborazo og Davalaghiri ere vanskelige at bestige ogsaa for mænd, men det sidste udtryk vil jeg nærmere forklare.

Naar en kvinde stræber at trænge ind i disse den mandlige aands storverker, for at gøre sig bekendt med dem, da fyldes hun med forbauselse og beundring, hun føler sin tanke styrkes, sin synskreds udvides, hun føler en opløftende glæde over den mandlige aands kraft og skabende dygtighed, – men hun føler tillige et savn saa stort, saa uendeligt, som gør det umuligt for hende at fordybe sig eller slaa [24] sig til ro. Hun finder nemlig intet tilsvarende til det, som udgør hendes aands ejendommelige indhold. Derfor vil Hegel især virke afskrækkende paa hende, ifølge hans konstruktioners særligt mandlige natur og karakter, og fordi denne karakter er saa strengt gennemført i hans aandsfrembringelser, at disse kan siges at være kemisk rene for alle menneskelige og alle kvindelige bestanddele. Kvinden vil derfor trække sig tilbage fra det hegelske omraade med samme hast som den, hvormed man skynder sig ud fra et rum, hvor man merker, at der ikke findes nogen af de luftstoffer, som er nødvendige for aandedrættet.

Ingen har saa gennemført som han, Georg Friederich Wilhelm Hegel, villet med sin pandebrask ompspænde og fremstille allskabningen. Han vilde med sin tanke indtrænge i, eller, som han selv udtrykker sig, kemisk gennemtrenge sit stof, og dette stof var tilværelsen i all dens mangfoldighed og uendelighed.

Han vilde med sin tanke indtrænge i tilværelsen, sammensmelte sin tanke med allskabningen.

Saaledes forestillede vore hedenske forfædre sig jetten Ymers hjerneskal som himmelhvælvingen.

Det, som jeg i forrige afsnit har kaldt, at ville skabe en verden for sig selv, ved sig selv, og til sig selv, denne villen og gøren, denne stræben og denne handlen, ser vi gennemført i egentligste forstand, og efter største maalestok udført hos Hegel, som jo, som bekendt, paa sit dødsleje sagde, at det var kun en af hans tilhørere, som havde forstaaet ham, og denne ene, – – havde dog heller ikke forstaaet ham. Her er det altsaa ikke længer den mandlige [25] aand i sin almindelighed, som skaber for sig selv, ved sig selv, og til sig selv, men det er det enkelte individ, den enkelte mandlige hjerne, som omskaber verden efter sit billede, – til en eneste uhyre, arbejdende hjernemasse! I sandhed forbausende, forfærdeligt!

Visst er det, at den mandlige pandebrask her fremtræder som ærefrygtbydende størrelse, og dens stræben at ompspænde himmelhvælvingen, eller rettere, at sætte sig i dens sted, maa siges at være storslagen.

Vor slegt, den germanske stamme, kan være stolt af at have frembragt denne jette, hvis tanker

endnu drive omkring himmelranden som skyer, ligesom jetten Ymers hjerne, efter vore forfædres forestilling.

Strøtanker

I.

[29] Den sag som kaldes kvindesagen, dette arbeide som drives over hele den civiliserede verden for at forbedre kvindernes stilling og indsætte dem i deres naturlige rettigheder, denne sag har sine modstandere, som fremstille den paa en saa forvendt og karikaturagtig maade, at man har ondt for at tro, at det virkelig er deres opfatning de kommer frem med, man nødes næsten til at tro, at der er ond vilje med i spillet; det vil da sige, at de slaa sig dumme, som man siger, for ikke at indrømme det berettigede, det uendeligt berettigede, i dette arbeide, for at frigøre kvinderne fra fordømenes tryk. Denne sag har mandlige modstandere og kvindelige modstandere. Jeg ved ikke hvem af disse som er værst. De mandlige modstandere er mer tykhudede, men de kvindelige modstandere er over all maade stivnakkede og aldeles umodtagelige for fornuft. Alligevel er disse strøtanker, som jeg nu vil fremføre hovedsageligt rettede mod de mandlige modstandere, af den grund, at jeg synes at der nu er, og altid har været, hakket altfor meget paa kvinderne og altfor lidet paa mændene. Jeg vil derfor lade de kvindelige modstandere sejle sin egen sø. Jeg vil blot se hen til, at man ikke kan vente stort af kvinderne, da de lever i saa trykkede og indskrænkede forhold, og er blevet vetskræmte [30] af altfor megen hovmesterering fra alle kanter, baade fra den verdslige og fra den geistlige side. Med magthavere behøver man derimod ingen medlidenhed at have.

*

Det gamle system, som modstanderne hævder, bestaar i at tilegne mandkønnet alt fordelagtigt og behageligt, ære og værdighed, frihed, rettighed og ejendom. Naar der er tale om saadanne goder, da «regnes ikke kvinden med». Men man mindes hende øjeblikkelig saasart der bliver tale om anklage og straf; da hentes hun frem, – og faar endogsaa en broderpart.

*

Vi læser i «Jødedommen», af Ge. Vilh. Lyng, side 105: at Guds pagt med mennesket «sluttes før kvindens skabelse, saa at kvinden egentlig kun gennem manden staar i forhold til Herren, medens, paa den anden side, manden gennem kvinden træder i forhold til slangen». Forfatteren tilføjer den naive bemærkning, at dette «ikke er videre smigrende for kvinden».

*

Men nu kommer enda det merkværdigste; det er, at med mandens frihed, rettighed og værdighed skal der følge ansvarsløshed, og med kvindens ufrihed og umyndighed skal følge ansvar. Vi læse saaledes i samme verk «at synden egentlig er kvindens og ikke mandens».

*

[31] Merkværdigt nok gives det ogsaa kvinder som vil være med paa dette, at gøre kvinden til et slags søskendebarn af slangen. I Nordisk Maanedskrift, april 1878, fremtræder Elfride Fibiger, for at sige «endnu et lille ord om kvinden», og hun begynder med den forfærdelige ytring, at synden kom ind i verden ved kvinden, «ikke som kød af hendes kød, men som aand af hendes aand». Ikke destomindre nævnes i samme stykke, som en af middelalderens kristelige vildfarelser, at den ofte behandlede kvinden som det onde princip.

*

I vaudevillen «Til Sæters» findes en ytring som gaar i samme retning. Skolemesteren, hvis aanddannelse synes at have et aldeles middelaldersk tilsnit, siger nemlig, at «kvinden er slangens afkom!»

*

Hvilken forskel mellem oldtidens filosoffer og nutidens! Den store, den ærværdige Sokrates udvalgte sig den heftige og urolige Xantippe til hustru, for at have en daglig øvelse i sagtomdighed og selvovervindelse.

Nutidens filosoffer er ikke tilfredse med deres samtids kvinder, der dog i et aarhundrede har været afrettede til at lade som om de intet hoved og ingen hjerne havde, og at lade som om de ikke havde knoker og muskler, – det er endnu ikke blødt nok; – deres smag tilfredsstilles kun ved et væsen, som virkelig er uden hoved, uden hjerne og uden benbygning. Forestillingen om et saadant bløddyr – [32] jeg vil sige! – om en saadan «kvindelig» kvinde, synes at være nødvendig for deres selvbehagelige velvære.

*

Endnu en mærkelig sætning af «Jødedommen»:

«Hendes (kvindens) kald og betydning er betegnet ved forjættelsen, at hendes *sæd*, ikke hun selv skal knuse slangens hoved; thi denne forjættelse, der nærmest fik sin opfyldelse i Kristus, har ganske vist en blivende betydning. Hvad stort, der sker i menneskehedens liv, det er altsammen dog kun en del af denne store sejr over dødsfienden, og forjættelsen faar derfor den almindeligere betydning, at dette store skal udføres ved hendes *sæd* og ikke ved hende selv».

Saaledes lyder denne merkværdige sætning.

Det kunde synes beundringsværdigt at sprænge kristendommen, og menneskeslegtens historie, og af ruinere at bygge et altopslugende hæderstempel for mandkønnet, altsammen i en eneste sætning; men naar man saa ser hen til, at all denne herlighed er bygget paa ordet om *kvindens sæd*, og naar man ved, at dette Herrens ord til slangen lyder: «Jeg vil sætte fiendskab imellem dig og kvinden», I Moseb. III, 15, da ser vi, at dette hæderstempel svæver aldeles i luften.

Idet vi kvinder saaledes undgaa sjelelig og aandelig tilintetgørelse, udbryder vi: Allah er stor!

Dette udraab haabe vi, snavest muligt, at høre lyde i kor fra de østerlandske kvinder, som endnu trælle under Muhameds aag, naar de ogsaa faa øjnene [33] op for, at dogmet om deres sjeletomhed og aandsløshed var et menneskepaafund.

*

Vi kvinder kunde jo, naar vi var ligesaa nærige som vore mandlige modstandere, og vilde skrabe til os alt muligt, og fordre eneret til besiddelsen, vi kunde jo, støttende os til Herrens eget ord, gøre paastand paa at *mandkønnet* skulde udelukkes fra kampen mod slangen. Men vi bære os ikke ad som den navnkundige ridder, Don Qvixote de la Mancha, som med mere iver end dømekraft læste krønikerne om de helte han vilde efterligne, saaledes at han, da der sjelden eller aldrig blev meldt om at ridderne spiste, deraf sluttede at disse hans forbilleder ikke havde denne fornødenhed, og som følge deraf besluttede selv heller ikke at ville spise. Vi kvinder slutte derimod, at mændene, enskøndt de ikke er nævnte, dog ogsaa skal være med i kampen.

*

The, du fine kvindelige drik! Hvor lett og luftig du er! Du har ikke ølets eller brændevinets mandlige øksehammerkraft, men hvor mægtig er du ikke i din aroma!

Merk vel, jeg taler ikke om thevand, men om virkelig *celestial* eller *imperial* the, om virkelig himmelsk eller keiserlig the.

*

Den mandlige selvgodhed og selvkærlighed har længe nok været behandlet som en syg kylling; den [34] har ligget i en æske med bomuld og er bleven foret med smør og pepper. Det er paa tide den hærdes lidt. Hvad vilde man sige om en person som havde den egenhed, at han ikke kunde taale at høre at hans nabo ejede ligesaameget som han! Som syntes at han havde mistet ejendom og rettigheder naar han ikke kunde anse næsten for en stymper?

*

Kvinderne gaar deres bane i livet, ligesom hestene paa landevejen, med skyklapper til begge sider af øjnene, for at de ikke skal se noget af det som omgiver dem. Det tillades dem ikke at se, hverken det som hæver sig i højden eller det som sænker sig i dybet. De skal altid kun have et aldeles horizontalt og ganske indskrænket perspektiv foran sig, og denne indsnævrede synsvidde skal ufravigeligt udfyldes af en enkelt mandsskikkelse.

De kvinder, som ønske en videre synskreds, og som derfor, til mændenes store ærgrelse, bøje skyklapperne lidt tilside, for dog at se lidt mere af verden, og for at betragte andre og flere formaal end det ene ufravigelige, – disse kvinder kalde mændene til straf: «*blaastrømper!*» til skræk og advarsel!

William Shakespeares Macbeth trøster sig til, at hans magt og kongedøme staar trygt, saalænge indtil Birnams skov kommer vandrende op til hans borg Dunsinan. Derfor har han et sikkert ord.

Frigørelsens mandlige modstandere holde sig ligeledes til et sikkert ord. At dette ord er en forbandelse [35] gør dem intet. De synes, ligesom Lady Macbeth, at det vigtigste er at tilegne sig magten og herredømmet; hvorledes de kommer i besiddelse deraf, bliver noget aldeles forsvindende. De trøster sig til det sikre ord om syndefaldet og straffen. «Han, han skal herske over dig», indeslutter for dem livets herlighed og skønhed. At døden, forbandelsen, tornene og tidslerne følger med, enser de ikke, naar blot herredømmet staar fast. De enser ikke heller, at de, paa denne maade, kommer til at staa i en uhyggelig nærhed med den bibelske figur som kaldes menneskeslegtens fiende, der ogsaa stoler paa, at sket er sket og kan ej endres, og som ogsaa vil beholde det mest mulige af syndefaldet og dets følger,

og som ligeledes vil have magten og herredømet for enhver pris.

*

Hvor forbauset man end bliver ved at se en saa uædel og uskøn opfatning af denne menneskehedens største sag, som omfatter dens hele levnetsløb, saa indser man dog meget snart at den gør sin store uregnelige nytte.

Skønhedens evige love er nemlig uadskillelige fra sandhedens evige love. Menneskeslegten har en den iboende skønhedssans, hvis uddøen vilde være «en slukning af lyset i menneskelivets inderste». Denne skønhedssans gjorde det umuligt for kvinden at reise sig mod manden, for at afkaste sine lænker. Det maatte derfor fremtræde mænd som tilbød kvinderne friheden. Dette er sket. Som følge deraf er skønhedsloven ukrænket. For at kvinden kunde optræde mod manden, uden at saare skønhedssansen, ^[36] maatte der fremtræde modstandere. Ved «modstanderes» fremtræden, ved deres bestræbelser for at hindre kvindernes frigørelse, er det uskønne fremtraadt paa en saa forfærdelig maade, at kampen mod disse «modstandere» bliver en kamp for skønheden.

Sandheden vinder paa samme tid, thi der kan ikke længer være tale om tilbageholdenhed, om fortielser for at skaane modparten for ubehagelige sandheder, om af ædelmodighed kun at fremkomme med fjerdedelen af de retmæssige fordringer; ethvert haab falder bort om at modparten, af sandhedskærlighed, skal komme imøde paa halv vej. Man søger ikke længer efter blomster til at dække skaden med; man griber den kirurgiske kniv, for at føre den, med sikker haand, saa dybt i det onde saar som nødvendigt er for at udrense det tilbunds. Dette er ogsaa det sundeste.

*

Den synsmaade, at manden maa hjælpe den almægtige Gud at udføre hans straffedomme, kan vi ikke gaa ind paa. Hvis nemlig lovgiverne, kun for at opfylde Herrens ord til kvinden: «han, han skal herske over dig», havde søgt at gøre hendes trældomsaag saa tungt som muligt, da maatte jo ogsaa Herrens andre straffedomme: «jorden skal være forbandet for din skyld», «den skal bære dig torne og tidsler» og «du skal dø døden», søges iverksatt ved love. Agerbruget maatte afskaffes og forbydes; thi det arbejder jo netop paa at bringe jorden til at frembringe noget andet end torne og tidsler. Lægekunsten maatte ogsaa afskaffes og forbydes, og hustruen maatte gennem ^[37] loven opmuntres til at være lei mod sin mand, og den maatte paalægge hende at unddrage ham enhver pleje i sygdomstilfælde, da en slem kone kraftigt vilde hjælpe til at gøre jorden forbandet for ham, og for at den manglende pleje skulde fremskynde hans død.

Dette er soleklart, indlysende og uimodsigeligt.

Da nu ingen af Herrens andre straffedomme søges iverksatte ved love, saa er det tydeligt, at manden, naar han optræder som magthaver mod kvinden, ikke gør det af omhu for Herrens vilje, men af ømhed for sit eget herredøme. Dette herredøme, som han kom i besiddelse af gennem kvindens straf, ser han tydeligvis ikke som en forbandelse, hvilket det jo er; men han tager det for en herlighed, en kompliment fra Gud til ham, for noget som Herren har sagt for at «smigre» ham. Men da maa han ogsaa tage døden og tornene og tidslerne som komplimenter; thi det er vin skænket af samme kande.

*

Man forekaster mig at jeg farer for voldsomt frem. Men efter min mening er det med kvindesagen

som med at plukke brændenelder: griber man løst paa bladene, da brænder man sig, klemmer man fast til, derimod, da brænder man sig ikke.

*

Da jeg har fremført flere mærkelige udtalelser, som maa kaldes overraskende paa grund af den opfatning af kvindens natur og væsen, som derigennem røber sig, saa vil jeg endnu tilføje en lignende, som [38] har staaet at læse i vort norske Morgenblad for halvandet aar siden omtrent; den lyder: «6 personer er med deres hustruer gaaede over til den katholske religion». Istedetfor kommentar vil jeg fremsætte sætningen med nogen forandring: «6 personer er med deres ægtemænd gaaede over til den katholske religion».

*

Det er gennemgaaende at mændene, ialfald theologerne, saasnart de tager sigte paa kvinderne, eller tale om sig selv i forhold til dem, forveksler sig selv saa smaatt med Gud, Herren, Skaberen, medens de opfatter kvinderne som noget, jeg ved ikke hvad, – dyr, ting; eller forveksle hende saa smaatt med – slangen, djævelen.

Jeg vil hidsætte nogle eksempler paa den theologiske tankegangs forvirring i den henseende.

Otto von Gerlach siger:^[14] «Manden bliver skabt først; derefter bliver kvinden skabt som hans medhjælp ved siden af ham, til tegn paa at ikke mand og kvinde tilsammen først danne et helt fuldstændigt menneske, men at mandens bestemmelse oprindeligt er at være selvstændig, og at kvindens bestemmelse er at være til for manden».

Hvis ikke dette er uklare forestillinger og en forvirret tankegang, da ved jeg ikke hvad jeg skal kalde det. Den er fuldkommen meningsløs, denne udtalelse om det hele fuldstændige menneske. Hvad kan Otto von Gerlach mene, naar han siger at manden efter sin oprindelige bestemmelse var selvstændig, [39] men at kvindens bestemmelse er at være til for manden?

Hvis manden var selvstændig, hvad skulde han da med kvinden? Vi har hørt, at hun blev skabt som «hans medhjælp ved siden af ham», altsaa har vi jo klare ord for hans ufuldstændighed, thi den selvstændige trænger ikke til nogen «medhjælp som er ham lig». (I Mosebog 2). Kort iforvejen har G. selv ganske rigtigt forklaret os hensigten med at Adam blev skabt først: «Det tænkende, sig selv bevidste menneske skal først føle sin ensomhed, før Gud giver ham en medhjælp». Her røber hr. v. G., at han har en menneskelig bevidsthed, trods sine egne paastande. Her fortæller han os selv, at Gud vil at Adam skal føle sin ufuldstændighed.

Det er som man ser et fuldkomment dilemma.

Jeg vil fremdeles spørge: Naar manden oprindeligt er det hele og fuldstændige menneske, thi det maatte han være hvis hans bestemmelse var at være selvstændig, hvad er da kvinden?

Manden bliver altsaa mindre fuldstændig efter kvindens skabelse end han var «oprindeligt»? Mister han en brøkdæl af sin fuldstændighed, for at kvinden skal kunne skabes i egenskab af repræsentant for den manglende brøkdæl af den menneskelige fuldstændighed? Men hr. v. G. har jo netop sagt os at mand og kvinde *ikke* «tilsammen danne et helt og fuldstændigt menneske».

Kvinden bliver da til det, som hun er efter «Jødedommens» forfatters mening, – hun bliver at

opfatte kun «som et anhang til manden»; hvilket her maa betyde, hvad man i familielivet pleier at kalde et ^[40] «paahæng», da hun, som vi har set, ikke kan være menneske, hverken som halvdel eller som brøkdelt, og altsaa maa være noget udenfor mennesket staaende. Men hvorledes kan da den tyske skriftkloge, i samme aandedræt, fortælle os, at Gud førte dyrene parvis frem for Adam, for at han skulde føle en trang til en forbindelse med «*sin lige*?» – og fortælle os at han «maatte føle denne trang saa levende?»

Hr. v. G. er her øjensynligt i samme forlegenhed, som den norske jægteskipper, for hvem masten blæste overbord, saaledes at den hang og slæbede i sjøen ved siden af skibet. «Aa, Gud be're os», udbryder han fortvivlet, «vi gaar under, hvis jeg ikke kapper masta!» – Nu, saa kapp den da! – udbryder passageren. «Nei, det er saa god ved i'a!» Naa, saa lad den hænge, siger passageren ærgerligt. «Ja, men da gaar det tilbunds med os». Dog – gaaden løses. Den tyske skriftfortolker rykker ud med sproget, og tilføjer: «Forsaavidt afspejler sig i ægteskabet Guds forhold til sin fornuftige skabning». (!!!)

Da liegt der Hund begraben!

Pastor Sigvald Skavlan¹¹⁵ udhæver det som noget mærkværdigt, at Gud ikke overlod det til Adam at skabe Eva. Pastoren kender nok ikke digterens ord:

gik alle konger end paa rad,
de mægted ej, det mindste blad
at sætte paa en nelde,

siden han tror, at Adam skulde kunne skabe et menneske. Som sagt, det løber i ett for mændene, saasart ^[41] de faar øje paa kvinderne; da ved de ikke længere hvor Skaberen er, og hvor skabningen er.

*

For at bringe rede i denne planmæssige forvirring, for at give retledning i denne tendentiøse ugreie, vil jeg gøre følgende bemærkning:

Da mennesket er skabt i Guds billede, saa kunde ikke manden nogensinde have været «selvstændig», uden ved at fremstille Guds-billedet i dets helhed. Hvis manden havde fremstillet Guds-billedet i dets helhed og altsaa virkelig havde været selvstændig, kun et eneste minut, saa vilde kvindens skabelse været en umulighed i al evighed. Naar mennesket, det hele, fuldstændige menneske, engang var skabt, da kunde det jo ikke skabes en gang til.

*

Adam blev skabt først, for at det savn han følte i sin ensomhed, skulde bringe ham til, med den inderligste kærlighed og glæde at modtage kvinden.

Hendes naturs finhed udtrykkes ogsaa derved at hun skabes af et allerede forædlet, levende stof. Ogsaa af den grund maa hun skabes senere end han.

Denne pause mellem mandens og kvindens skabelse er en forventningens stund, som naar brudgomen venter paa sin brud. At han maa være den første paa pletten, det har Herren selv lært ham

ved Adams skabelse.

Det er før højtidelighedens begyndelse; alt er beredt, alle er forsamlede, man venter kun paa festens dronning. Hvad var en fest uden hende! Vi ^[42] ser ogsaa, at idet bruden træder ind af kirkedøren, da lyder først orgeltonerne, da spilles der op.

Da Eva er skabt, da er skabelsen fuldendt, da begynder menneskeslegtens historie. Da Eva træder ind i livet, da spilles der op, da udbryder Adam i henrykkelse.

*

Efter denne poetiske afslutning af de bibelske motiver, vil det være passende at der i disse strøtanker, – denne mellemaktsmusik, – følger et stykke med en friskere nutidsklang, for at indlede den næste, mer filosofiske afdeling.

*

Jeg er ikke lærd, og jeg giver mig heller ikke udseende af at være det, – men jeg er nybygger. Som kvinde, indtrængende paa religiøst-filosofisk omraade, kan jeg vel, ialfald her i Norge, kalde mig saa. Jeg har derfor nybyggerens store fordel, jeg kan tilegne mig tusinde maal jord, – ja uhyre landstrækninger, bare ved at gøre en streg i jorden. – Mændene, jeg mener tænkerne, filosoferne, maa derimod, ligesom de praktiske ingeniører bygge viadukter over jorden, – og grave tunneler, filosofiske tunneler under jorden, for at komme forbi hverandre, saa tæt bygget er deres omraade. De mandlige tænkere have nu begyndt at grave sig ned i «det ubevidste», da den mandlige bevidsthed forlængst er gennempløjet til det yderste.

^[43] Da manden kun er sig bevidst som enkeltmenneske, saa vil han ogsaa have en enkelt personlig Gud.

Naar kvinderne forkaste taushedsdogmet, da vil den mandligt enkeltmenneskelige bevidsthed blive en umulighed. Kvindernes tilværelse kan vel ties væk, overses, glemmes, – men negtes kan den ikke. Naar kvinden træder frem og taler: «Se, jeg er virkelig til! Jeg lever!» da maa enhver nødvendigvis give hende rett.

II.

[n16](#)

Kvindernes lejr, kvindernes land, staar endnu paa samme trin som Tyskland – et civilisationens midtpunkt i nutiden – stod paa i Tacitus's og Germanicus's tider.

Det er lutter uhyre myrstrækninger, fulde af surt, stillestaaende vand, ugennemtrængelige skoger, utilgængelige for luft og sol, – – og som er den trygge bolig for vilde dyr.

Her er meget at gøre; og det er paa høje tid at tage fat paa arbeidet, for at faa denne uhorvelege myr til at opfylde sin bestemmelse, som er at være civilisationens midtpunkt, hvor dens bankende hjerte,

dens levende sjel og aand er at finde.

*

Ernest Renan bruger udtrykket den «feodale kirke». Dette udtryk er træffende om den katolske [44] kirkes organisation; det tjener til dennes forklaring i middelalderen.

Kirken maa, ligesom alt andet, til en viss grad være sin tids barn. Det var næverettens, smaa-krigens tid; ridderne iførte sig panser og plade. Kirken maatte indhulle sig i et harnisk af dogmer og ceremonier; presterne maatte iføre sig dyrebare skrud, stive af guld- og sølv-mor – for at indgyde respekt. Det var jo efter hele tidens medfør; enhver havde sin stand tegnet paa sine klæder, udtrykt ved guld og sølv-galoner og broderier; ogsaa kirken maatte følge tidens skikk. Det kunde ikke falde nogen ind, at det kunde være anderledes.

Tiden har imidlertid afskaffet disse kaste-dragter, disse stands-skrud. Der gives jo embeds-dragter for endel endnu; men deres brug indskrænkes altid mer.

*

Den nyere tid har frembragt et ejendommeligt ideal, som er saa almengyldigt, at det rimeligvis vil nødsage kirken i nutiden til at tage hensyn dertil, ligesom kirken i middelalderen maatte staa i forhold til sin tid. Dette ideal er den engelske type, en *gentleman*. Denne tilkendegir sig mer ved indre egenskaber end ved ydre kendetegn. Denne type er uafhængig af panser og plade, af guld- og sølv-broderier, af rang, ja endog – til en viss grad – af formue. Det er æresfølelsens, rettsindighedens, humanitetens ideal.

Gentlemanstypen med den humane moral, som udgaar fra den, vil kaste en slem skygge, eller rettere et slemt lys over de rett-troendes sneverhjertede og [45] kærlighedsløse moral, og over deres ringeagt for menneskene.

Det engelske folk har æren af at have uddannet denne type til en høj grad af renhed; den danner en herlig modsætning til nutidens mange usle typer.

*

Guddomlige Nemesis, guddomlige gengeldelse!

Manden vil ikke erkende kvinden for andet end et underordnet væsen. Hun er fødd livegen, skabt kun for at tjene ham og for at forlyste ham.

Det som jeg beundrer, er den maade hvorpaa verdens-styrelsen lader denne selvgode og hovmodige tankegang straffe sig selv.

Manden synes at det er under hans værdighed at anse kvinden som et jevnbyrdigt væsen. Det er altsaa noget lavt, underordnet, han søger naar han nærmer sig hende. Den som søger, han finder. De ædle, ophøjede kvinder tiltaler ham ikke; de synes næsten at ængste ham; han negter helst deres tilværelse.

Manden søger altsaa noget lavt, naar han søger kvinden. Den som søger, han finder; – det lykkes ham virkelig at finde noget lavt. August Strindberg fortæller jo nu hele verden, hvad det er han har fundet.

Det lykkes undertiden manden at finde noget overordentlig lavt endogsaa i denne sin søgen, – og nu kommer gengældelsen! Nu blir han – herskeren, «skabningens herre» – han blir det mishandlede legetøj for de usleste, laveste kvinder! – *à son tour*.

[46] Han har villet gøre kvinden, selv i sin ædleste skikkelse, til et mishandlet legetøj for sig.

O, evige rettfærdighed!

*

Jo mer manden anser *sig*, ganske alene, for at være *mennesket*, det hele menneske, jo mer skakk, jo mer halv blir han – som menneske.

*

Ingen uvidenhed er saa dyb som mandens uvidenhed om kvinden.

Jeg ved ikke, om der har været tider, da man trodde, at maanen var gjort af en grøn ost; men visst er det, at der var tider, da man trodde at jorden var en liden flad skive, som svævede ubevegeligt i rummet. Stjernerne trodde man var blanke knapper, som bevagede sig i nogle miles afstand, ligesom indvendigt paa laaget af en kuffert.

Nutids-manden, fremforalt nutidens videnskabsmand, udmerker sig ved sine anskuelser om kvinden; de kan sammenstilles med disse forældede kosmiske forestillinger.

Jeg henviser til hvad en *Gustave Le Bon*, en *Lombroso*, en *Proudhon*, en dr. *G. Vilh. Lyng*, har fremført som sin opfatning, som sine meninger om kvinderne.

«Videnskabsmanden i nutiden har en dybtgaaende kundskab om skabningen i det hele, baade til den uorganiske og til dyreverdenen. Han kan beskrive ethvert insekt og ethvert kryb i luften, i dyndet og i vandet; men kommer han til den skabning, som [47] kaldes kvinde: om hende har han end ikke det svageste begreb». Saaledes skriver en fransk kvinde allerede for over tyve aar siden. Hun tilføjer om Proudhons udtalelser om kvinderne: «*Les erreurs les plus étonnantes s'y trouvent accumulés*».

Dette gælder ligeledes de andre, her nævnte, lærde herrers udtalelser om kvinder: *De mest forbausende vildfarelser finder man her sammendyngede*.

*

Kvinden er genstand for sansning, ikke for tænkning.

Ligesom den rette linje er den kortest mulige vej mellem to punkter, saaledes er denne sætning den kortest mulige forklaring af mandlig uvidenhed i dette emne.

*

Jeg kender et publikum, der er ligesom den tunghørte. Dersom man taler dæmpet til det, hører det intet – eller ialfald letst ikke høre eller være (vyrda); – taler man sterkt og eftertrykkeligt, blir det meget stødt og siger: «Raab dog ikke saa højt!»

I begge tilfælder vyrder det intet og indhyller sig i ligegyldigheden som i en kaabe.

*

De rettroende kristne har en servil maade at tilbede guddomen paa; de bærer sig ad som de asiatiske folkeslag, der kaster sig næsegrus for at vise sin ærbødighed, og som paa denne maade aldrig kommer til at se sin overherre i ansigtet. Det er [48] den slags ærbødighed, som i Kina vises keiseren derved, at naar han skal bæres gennem byen, saa drives folket først tilside i de gader, hvorigennem han skal drage, saaledes at dette folk aldrig faar se sin keiser.

Skræk og angst og sløv trældoms-aand kan jo nok trives paa den maade; men burde ikke kristenheden hæve sig til det højere stade, som hviler paa hengivenhed, og som er grundet paa tillid og forstaaelse? Siger ikke Jesus selv, at man bør drive trældoms-frygten ud?

*

Manden vil ikke tillade kvinden at staa paa egne ben. Hun skal være til for ham, kun for ham. Denne hovmod, denne selvgodhed hevner sig frygteligt. Da hun ikke faar lov at staa paa sine ben, – – saa falder hun følgelig over ham med hele sin tyngde. Han knuges, han knuses under denne vegt.

*

Kvinden skal i livet intet andet maal og méd have end manden; dette indprenter, indpræker han hende af omsorg for sin egen værdighed og vigtighed.

Da hun aldrig faar høre andet, og da hun finder alle veje stængte – alle, undtagen de veje, som fører til dette hendes eneste maal og méd, – saa kaster kvinden, dette bevægelige, livlige væsen, kaster sig med alle sine ubrugte, sammentrængte evner og kræfter over manden for at drage ham til sig; for at underholde sig med ham; for at have en genstand for alle sine ørkesløse tanker og følelser; [49] for at lege med hans følelser, med hans lidenskab, – og for at blive «forsørget».

Nu hører man ham klage over, at hun overalt stiller sig i hans vej; hun udsuger ham, hun ødelægger ham.

Han kan ikke værge sig for hende. Han, den kloge, han, den lærde, er bestandig som en flue, der med hundrede klare øjne, – dog flyver lige i edderkoppens væv. Kvinden sidder som en stor kingel ivejen for ham, og spinder og spinder for at fange ham.

Klag dog ikke, du gode mand! Du har jo selv villet have det saaledes!

Tu l'a voulu, George Dandin!

Det er en rejsende mand, en tysker, af hvem jeg engang i Trondhjem har faaet dette ypperlige billede: fluen og kingelen.

*

Visst er det, at de to køn plager hinanden frygteligt, saalænge tingene skal gaa som hidtil. De to køn trænger til at faa fred for hinanden, til at blive hinanden kvitt.

Lad manden opgive den umenneskelige og for ham saa skæbnsvangre fordring, at kvinden kun skal være til for ham! Lad hende være fri, lad hende være selvstændig, lad hende arbeide, og *betal* hendes arbeide, naar hun gør det ligesaa godt som manden; – – og han skal se, hvor han faar fred

for hende, hvor han faar pusterum.

Kvinden trænger naturligvis i endnu højere grad til at faa fred for manden, til at faa pusterum for [50] ham. Naar hun da har faat tid til at udvikle sig fritt og selvstændigt som sandt menneske, – da behøver ikke de to køn længer at ønske at blive hinanden kvitt, at faa fred for hinanden. De vil da virke, leve ved siden af hverandre som frie, lykkelige mennesker, *og have fred med hinanden*.

Manden har nedværdiget kvinden ved at forkynde, at hun er skabt til et enkelt øjemed; og ved at gøre det til, at dette øjemed for hendes tilværelse er at tilfredsstille hans lavere tilbøjeligheder.

Endelig hæver den kvindelige aand sig for at kaste titanen til jorden.

De blodige erobningskrige er tilende, den almindelige fred og afvæbning ringes allerede ind over jordkloden.

En anden, almenere, aandigere kamp begynder: kampen mellem den kvindelige og mandlige aand.

Titanen er saa udmarvet af sin stilling som sultan, som ene-hersker, at han er bleven en blødagtig pascha; han er ikke længer nogen titan. Han trænger derfor til at kastes til jorden for at styrkes.

*

Menneskeslegten har nu, selv efter de ortodokses mening, mindst været til i seks tusind aar. Det er da vel paatide, at den nu blir et *menneske*-samfund og ikke alene et *mandfolke*-samfund som hidtil. Den civiliserede menneskehed, som vil kende alt, maa dog nu endelig lære sig selv at kende.

[51] Den kvindelige aand, kvindeligheden, har været stillet ligesom den store aand Eblis i det østerlandske sagn.

Denne blev, som vi ved, indesluttet i et skrin med syv hængelaaser for, og skrinet blev enda forsejlet med det store Salomos segl. Og saa blev skrinet kastet i havet.

Her laa den store aand indesluttet, det ene hundred-aar efter det andet; indeklemmt, indespærret, i vaande, – i havets dyb.

Den udtænkte sig da den løn, som den vilde give sin befrier.

Men udfrielsen udeblev – det ene aarhundred efter det andet. Det ene hundred-aar efter det andet – gik. Udfrieren kom ikke.

Da blev den store aand saa forbitret, at den lovede sig selv at dræbe den, som sprængte laasene og aabnede skrinet. –

Saaledes er den kvindelige aands tilstand nu.

Tidens fylde er kommen, da de syv laaser skal dirkes op, og da det store Salomos segl skal brydes.

Men nu er den store aand bleven saa forbitret, at den med arrig hvæsen vender sig mod den, som vil udfri den.

*

Nu har fiskeren kastet snøret, – og har draget skrinet op, – og har begyndt at dirke op laasene: – og saa skal vi skride til at bryde det store segl: –

[52] Og da vil den store aand, kvindelighedens aand, trænge sig ud; – og den vil da opfylde den hele verden!

*

«Gud velsigne, dig, kvinde!» «Seraf-vingens hvide glans skinner paa din pande. Den alene er et aasyn fuldt af renhed og af højhed: en prestindes og en dronnings. Guds ukendte navn maa være skrevet klart derindenfor».

Henrik Vergeland

Treenighedslæren

Det højeste af alle begreber er personlighedsbegrebet. Det indeslutter derfor ogsaa det guddomlige i sig. Forestillingen om guddomen har ogsaa i alle tider været uadskillelig fra forestillingen om det personlige.

I alle tider, det vil sige i gamle tider, da menneskene vilde være hele fuldstændige mennesker, og da tænkerne, vismændene, saameget som muligt vilde tænke som hele fuldstændige mennesker.

Det er den nyere tid, saavidt jeg ved, som har frembragt specialister. For at trænge dybere ind paa det enkelte punkt, har man indskrænket omfanget af sine iagttagelser. Den nyere tids tænkere repræsenterer især hjernevirksomheden, de er forstandsspecialister.

Denne forstandsspecialisme retter sine iagttagelser mod den legemlige og synlige form af skabningen som vi kalder naturen, og behandler derefter naturiagttagelserne paa speculativ maade, men med liden idealitet. For denne hjernevirksomhed, væbnet med mikroskop, synes personligheden, i dens begreb og betydning, at opløse sig til atomer.

Personlighedsbegrebet er af umisteligt værd for den menneskelige tilværelse. Mennesket selv er, for den menneskelige bevidsthed, kilden til dette begreb, da mennesket unegteligt er person, og fordi, indenfor menneskets iagttagelseskreds, ikke noget andet væsen ^[56] kan erkendes for person. Den højeste tilværelsesform er den personlige. Denne tilværelsesform er derfor den eneste tænkelige, den eneste mulige, for guddomen. Menneskets skaber, menneskets gud, maa være en personlig gud, ellers stod skabningen højere end skaberen.

Personlighedsbegrebet er altsaa i højeste grad vigtigt, ja umisteligt. Med personlighedens begreb staar og falder guddomen, opfattet som forsyn, som en levende, barmhjertig Gud.

Med dette begreb staar og falder mennesket, opfattet som sjeleligt, aandigt væsen, og tillige dettes forhold til guddomen, som forsyn.

Med dette begreb staar og falder altsaa ogsaa det, som jo nu er tidens løsen, menneskeværd, menneskeværdighed og menneskerettighed.

Med dette begreb staar og falder moralen, selve det moralske princip, thi med dette begreb staar og falder sjelens udødelighed, det selvstændige, bevidste, ansvarlige, med fornuft og fri vilje begavede, individ.

Naar dette begreb opløses eller tilintetgøres, da forvandles guddomen til en mægtig naturkraft, vidunderlig i sine virkninger, men som arbejder uden maal eller med. Skabningen forvandles til lutter materie, den menneskelige tanke bliver reduceret til fosfor, det menneskelige legeme bliver en underfuld, arbejdende organisme, hvori forskellige stoffer cirkulere, forbrænde og forvandles paa en højst interessant maade, men uden noget højere endemaal, da det sjelelige princip er forsvundet, i hvis tjeneste denne organisme skulde staa, hvis udtryk den skulde være.

[57] Tilværelsen forvandles, med ett ord, til en storartet kemisk-fysisk process.

Det er bekendt, at det menneskelige sjæleliv for øjeblikket befinder sig i en stor krise. Det er bekendt, at filosofien i nutiden har tabt sit egentlige fodfæste, som videnskab om aandelige og sjælelige tilstande, og at den gør fælles sag med naturvidenskaben.^[17]

Dette kan have sin store nytte og sin store berettigelse, som en overgaaende reaktion mod forhen herskende, altfor abstrakte systemer og tankeretninger, som med altfor stor vilkaarlighed trængte ind paa det naturvidenskabelige omraade.

Men det sjælelige og aandelige holdepunkt maa atter genfindes. Dette holdepunkt kan kun søges og vinde fasthed i religionen, i den fuldkomneste religion vi kende, i kristendomen.

Dette holdepunkt synes i nutiden at være glippet.

Vi maa søge aarsagen til at dette er sket. Jeg vil i et senere hefte af dette skrift, udtale mig nærmere herom. Her kun saameget om grunden til nutidens religiøse opløsningstilstand: Aarsagen synes at være, at forvalterne af de dyrebare kristelige sandheder og tros lærdome have været altfor ængstelige, altfor urokkelige, i deres fastholden af de former hvori disse sandheder og tros lærdome er os overleverede.

Da disse former ikke længer tilfredsstillter nutidens tænkende mennesker, saa har disse svaret paa, [58] eller imødegaaet, den omtalte urokkelighed ved at, paa en temmelig voldsom maade, sønderslaa de forældede former hvori de umistelige skatte er os overleverede, saaledes, at det synes som om selve indholdet stod fare for at spildes.

Det er bekendt, at i henseende til de her omhandlede regioner af det menneskelige liv, er tilstanden i den civiliserede kristenhed saaledes som her i korthed er skildret. Da saaledes en, vistnok beundringsværdigt dygtig, men tillige overvejende realistisk fremtrængen, formelig synes at true det sjælelige omraade med en slags oversvømmelse, saa mener jeg at kunne faa medhold i, at det vilde være en fortjenstfuld gerning at yde en, om nok saa ringe skærv, at give et vink, om ogsaa i stor ufuldkommenhed, for at hjælpe til at vogte det menneskelige sjæle-omraades grændser.

Da nu, som jeg har paapeget, personlighedsbegrebet er umisteligt for dette, saa vil jeg stræbe at gøre et saadant forebyggende arbejde, ved at søge en fast og dyb grundvold, hvorpaa jeg kan opføre et tempel for denne dyrebare hellighed, hvori den ukrænkeligt kan bevares.

En saadan grundvold tror jeg at have fundet i treenighedslæren. Jeg vil da skride til opførelsen af min tankebygning, hvilken jeg, som før nævnt, har søgt at istandbringe ved en ejendommelig sammensmeltning af denne lære med ordet om, at mennesket er skabt i Guds billede.

Paa denne maade haaber jeg tillige at kunne gøre mine tanker geldende hos samtiden, der jo, som vi ved, er overvejende realistisk. Naar man vil udrette [59] noget, maa man jo nødvendigvis søge at komme i forstaaelse med sin samtid. Jeg vil derfor udhæve, at jeg støtter mig til noget reelt, til noget virkeligt. Jeg støtter mig navnlig til den virkelighed som kaldes mennesket, til den unegtelige kendsgerning som kaldes den menneskelige tilværelse.

Vi vil begynde med at forsøge at klargøre, hvad en person, hvad personlighed vil sige.

Enhver forestilling om personlighed er uadskilleligt knyttet til forestillingen om særegne evner og

egenskaber, som er personlighedens kendetegn. Enhver forestilling om en person dannes netop ved at opfatte forskellige egenskaber, som bestemmer personens karakter, med udelukkelse af andre egenskaber, som ikke hører til denne personligheds aandelige bygning. Et væsen som har alle mulige egenskaber, er derfor ingen person. Et saadant væsen findes derfor heller ikke. Naar man taler om et saadant væsen, da er det kun et tankeexperiment man foretager, eller – det er en meningsløs tale man fører.

Naar vi tror paa den personlige Gud, da maa vi ogsaa tro paa den treenige Gud. Guddommen maa være trefoldig for at have personlighed, og disse tre personer maa være ett, for at være den alt omfattende, den alt indefattende, Gud. At tale om en personlig guddom som er een, er derfor en løs og svævende tale. Til denne personlige Gud, som er een, kan ingen troende staa i et nærmere forhold, eller anderledes, end vore hedenske forfædre stod til deres Valfader. Denne personlige Gud, som er et enkeltvæsen, forestiller den mandlige tænker sig, fordi [60] han er fuldkommen uvidende om kvindens tilværelse, i højere forstand, navnlig som aand, – og han derfor, naar han, paa spekulationens højder taler om mennesket, ene og alene tænker paa det mandlige individ, altsaa forestiller sig mennesket som et enkeltvæsen.

Naar den mandlige tænker saaledes ikke ved, at mennesket bestaar af to personer, som udgør en enhed, men tænker sig mennesket som en enkelt personlighed, og naar han dertil vil fastholde ordet om, at mennesket er skabt i Guds billede, saa kan han heller ikke forestille sig Gud anderledes end som en enkelt personlig Gud, da han slutter fra billedet til dets original, eller forbillede.

Naar den mandlige tænker alligevel vil fastholde læren om treenigheden, da faar han, som følge deraf, et haardt arbejde. Derfor har ogsaa læren om den treenige Gud været en haard tale for de mandlige tænkere, «fra Augustinus og til Hegel». «Alle deres forsøg paa at løse problemet gaa i to hovedretninger: *enten* fremstilles de tre guddoms personer som svarende til hovedsider i den menneskelige personlighed, f. ex. væren, erkenden, villen; – magt, visdom, kærlighed; – sjel, fornuft, følelse; – *eller* omsættes trefoldigheden i en indre virken, den forvandles til de forskellige akter i det guddomlige tankeliv». (Dr. Henr. Nik. Clausen).

Efter endeløse spekulationer for at fatte den og tilegne sig den, efter fjorten aarhundreders frugtesløse anstrengelser, kaste tænkerne den nu ogsaa endelig fortvivlede fra sig. Vi ser hvorledes Tysklands mest fremragende protestantiske teologer, med dr. Sydow [61] i spidsen, henregner dogmet om treenigheden til de «uddøde forestillinger». Vi har hørt en grundtvigianer, Jungersen, yttre at denne tros-sætning maatte anses for at være «opgivet», da den ikke havde nogen «tilknytning i den menneskelige bevidsthed».

Dette er ogsaa fuldkommen sandt, og i god overensstemmelse med hvad jeg netop har udviklet, navnlig naar den mandlige tænker, ved «menneskelig», forstaar, – ikke det tofoldigt-menneskelige, men kun det enkelt-menneskelige, og dette naturligvis, fra hans standpunkt, som det mandlige.

For kvindens bevidsthed er derfor tilknytningen til treenighedslæren langt lettere, da hun, ifølge alle bestaaende forhold, altid forestiller sig mennesket tofoldigt, da hun umuligt kan være uvidende om, eller overse, mandens tilværelse, da han indtil nu har været menneskehedens repræsentant, og har fungeret, saalangt som det paa nogen maade var fysisk muligt, baade som mand og kvinde.

For at bevise sandheden af min ovenfor fremsatte sætning, at den mandlige tænker er fuldkommen uvidende om, eller aldeles ikke har formaaget, eller haft anledning til, at opfatte kvindens tilværelse i

højere forstand, navnlig som aand, – hvilket er grunden til at han ogsaa, i højere forstand, tænker sig mennesket som enkelt personlighed, – vil jeg hidsætte en ytring af den norske tænker, dr. Ge. Vilh. Lyng: «Adam finder navn paa dyrene; han finder dem svarende til forestillinger, der slumre i dybet af hans sjæl, – men han finder intet svarende til den ene tanke, den tankernes tanke, der ogsaa slumrer derinde, – der indeslutter i sig hans væsens ^[62] hele fylde. Og først da han finder det, først da Gud skaber kvinden, i hvem Adam finder sin *natures* dybeste længsel tilfredsstillet, i hvem Adam ser sit eget *billede* i skabningen, først da ser ogsaa Adam at alt er saare godt, først da er Adam et helt menneske og skikket til at udføre det kald han har faaet af Herren, at gøre sig jorden underdanig».

Denne sætning er vel skikket til at vise den hele ufuldkommenhed, den hele uklarhed, i de mandlige tænkeres opfatning af kvinden, som selvstændig, aandig personlighed, som menneske skabt i Guds billede. Den beviser tillige med hvor stor ret jeg har valgt titelen paa dette mit skrift, thi her sættes jo kvinden som *naturvæsen* skabt i *mandens* billede. Ja, det synes næsten som om forfatteren ikke ser i hende et selvstændigt levende væsen, ved siden af Adam, men snarere som om han kun i hende ser det ribben som var Adam frataget, og som han genindsætter i Adams side, hvorved denne først bliver «et helt menneske». Jeg har hidsatt dette sted som en prøve paa den gennemsnitlige opfatning af kvindens betydning, som man finder hos de religiøstfilosofiske tænkere. Dr. L. udtaler alligevel om Guds sidste skaberakt, hvorved mennesket bliver skabt i Guds billede, at det er en *trefoldig* skabelse.

Dette stemmer overens med mine ytringer side 18.

Afvigelsen mellem hans og mine anskuelse viser sig derimod, idet han nærmere vil forklare hvorledes mennesket, som billede af Guds treenige væsen, ligeledes maa være et treenigt væsen. Denne menneskelige treenigheds beskaffenhed eller bestanddele er efter hans forklaring: 1) Menneskets herredøme ^[63] over dyrene. 2) Menneskets herredøme over den øvrige skabning. 3) At planterne gives mennesket til føde.

Dette menneskelige treeninghedsvæsen er det samme som menneskets «liv, historie». Forfatteren bemærker ogsaa, at «treenigheden hos mennesket ikke som hos guddommen er en virkelig trehed af personer, men kun en trehed af indre livsstadier». Men i samme øjeblik siger han, at Guds væsen ogsaa er hans historie, og at dette «væsen eller historie er treenigheden».

Man ser her, at «en virkelig trehed» af personer i guddommen aldeles opløser sig, ligesom der i den menneskelige treenighed hos forf. ikke findes spor af persons-trethed. Atter et bevis paa hvor umuligt det er for den mandlige tænkers enkeltmenneskelige bevidsthed at faa en anskuelse af persons-treenigheden.

Hegel omsætter læren om denne, efter sit system, saaledes, at den anden og tredje person i guddommen hver især er en reflexion eller en tankebevegelse, som foretages af første person, da han sætter aandens væsen udelukkende i tænkningen.

Men om første person, som altsaa egentlig er eneste person, faar vi intet begreb; ialfald er denne gnddom slet ikke person. Den personlige bevidsthed eksisterer nemlig slet ikke, paa nogen blivende maade, efter det Hegelske system, den tændes kun som en gnist, som igen slukkes med hvert enkelt menneske. Menneskenes mængde fremgaar altsaa som en strøm af lysende, personlige bevidsthedsfunker, af den evigt arbejdende og skabende materie, som paa en gang er verden og gud.

[64] Man ser, at man her er paa fixstjerne-afstand fra begrebet om en personlig gud.

Dette system tyder ogsaa paa en svag opfatning af personlighedens betydning, ligesaavel som af menneskets betydning som personlighed, thi den personlige bevidstheds lys slukkes saasnart det kommer ind i dødens port, som det synes, ved den kolde, sterke luftstrømning fra det hinsides. Dette støtter ogsaa min ovenfor fremførte sætning, thi, i lighed med, til støtte for min paastand, at en personlig gud som er een, d. e. et enkeltvæsen, ikke kan gives, ser vi, at det enkelt-menneskelige (mandlige), personlige bevidsthedslys lett kan slukkes.

Den eneste maade hvorpaa mennesket kan faa en forestilling om Gud, som «Ingen har nogen tid set», Joh. I. 18., det eneste vi har at gøre for at faa en anskuelse af Guds væsen er, at forudsætte overensstemmelse mellem det guddomlige og det menneskelige væsen.

En flerhed af de mest fremragende blandt nutidens friere tænkende theologer forkaste, som ovenfor nævnt, treenighedslæren, fordi den ikke kan forsvare sin plads i deres bevidsthed. De vil navnlig gaa ud fra det bekendte til det ubekendte, hvilket jeg tror er en almindelig videnskabelig grundsætning.

Da jeg nu mener at have vist, at disse mænds bevidsthed ikke kan siges at være fuldstændig, som menneskelig bevidsthed, da den halve menneskehed, den halve menneskelighed, den kvindelige del, ikke er optaget i tankens regioner, ikke er inddraget under de filosofiske begrebers omraade, saa mener jeg videre at kunne vove den paastand, at de mandlige tænkeres [65] forkastelsesdom over den kristelige treenighedslære endnu kan tilbagekaldes.

Naar kvinderne paa deres side forkaste taushedsdogmet, og derved blive istand til at komme til kundskab om, og faa klarhed over, deres egen, for dem ejendommelige, natur og aand, saa vil de derved ogsaa blive istand til at aabenbare disse for den mandlige tænkning. Naar de kvindelige sjels- og aandskræfter blive løste af deres baand og lænker, naar disse hidtil saagodtsom ubrugte kræfter skabe sig en virkekreds, naar kvinderne gennemgaaende overtage den virksomhed som hidtil, paa deres vegne, er blevet drevet af mændene, naar kvinderne herefter selv optage arbeidet paa de marker, de vidder, som unegteligt høre under deres omraade, – da vil det vise sig at mange af de højeste spørgsmaal, f. ex. treenighedslæren, endnu er uløste, fordi den kvindelige aand, – tildels simpelt hen fordi man har været uvidende om dens tilværelse, – har været udelukket fra at deltage i forskningen og i forhandlingerne.

Naar kvinderne, paa tænkningens, paa aandens omraade, hævder deres tilværelse paa en maade, som svarer til det talforhold og til det legemlige rum, de indtager paa Jorden, da vil enhver mandlig tænker nødes til at udvide grændserne for den hidtilværende «menneskelige bevidsthed». Den vil for det første faa en dobbelthed, det mandlige og det kvindelige; – dernæst vil man opdage en mellemliggende mark, som passende kunde kaldes «det rent menneskelige», (et saadant udtryk findes jo allerede); – og saa har man straks trefoldigheden, den menneskelige trefoldighed. Da vil maaske den menneskelige bevidsthed [66] kunne finde at en tilknytning til læren om den guddomlige trefoldighed ikke længer er umulig; omendskønt det ser ud til, at enigheden om den menneskelige treenighed, ligesom al anden enighed, først vil naaes gennem en alvorlig kamp.

Menneskesønnen

Da man nødvendigvis maa gaa fra det kendte til det ukendte, saa har jeg taget ordet om at mennesket er skabt i Guds billede til udgangspunkt, for at kunne gaa fra det menneskelige til det guddomlige.

Jeg har i dette heftes første afsnit tegnet i omrids de to sider, eller de to arme, – den mandlige og den kvindelige, – af den menneskelige trefoldighed, som svarende til de to vinger, Gud-Skaberens og Gud-Helligaandens, i den guddomlige trefoldighed. Men nu er midtpartiet tilbage, – det rent-menneskelige, eller fælles-menneskelige, som udfylder og forener den mandlig-kvindelige tofoldighed, hvorved den menneskelige trefoldighed fremstiller sig for os. Dette midtparti svarer til den anden, altsaa den mellemste person i guddomens trefoldighed, Jesus Kristus, Midleren, som forener de to aandsguddomer og som tillige danner forbindelsen mellem disse og menneskeheden.

Jesus kalder sig selv Menneskesønnen, fordi hans guddoms-ejendommelighed, hans væsens herlighed, netop bestaar i, at den er rent moralsk, rent sjælelig, at den fremtræder under menneskelige vilkaar, uafhængig af substansielt guddomlige egenskaber eller betingelser. Hans guddomlige væsen er af den art, [68] at det kun gennem lidelse han aabenbares for verden. Jesus er sjælens Gud, hans højhed kommer bedst til syne i ringhed. Han er sjæle-guddomen. Men sjælelivet, det moralske liv, kan jo egentlig kun gennem lidelse eller prøvelse aabenbare sig i sin højhed, renhed og godhed.

Hvorledes kan skibet vise styrken sin sammenføjning uden i stormen? Hvorledes kan træ vise at det kan frembringe flamme uden ved at komme i brand? Hvorledes kan strengen komme til at tone, uden ved at spendes, ved at strammes? – Svage strenge kunne ikke udholde stramningen, og brister med en skurrende mislyd. Jesu sjæls strengespil var spendt til det yderste, men det brast ikke, det tonede med fuld skønhed og renhed indtil lidelsens maal var naaet, og det viste derved sin guddomsherlighed.

Lidelsens aabenbarende evne ser man jo i tragedien. Man ser der lidelsen som det højere sjælelivs egentlige aabenbarelsesform, eller aabenbarelsesmulighed. Derfor staar jo denne digtform som den højeste kunstform, fordi det moralsk sublime, det sjæleligt ophøjede kun gennem lidelsen kan aabenbare sig.

Som lidelsens herliggører, gennem lidelsens forherligelse, er Jesus midler mellem Gud og menneskene. Man kan sige, at i Jesus forenes det guddomlige og det menneskelige, i ham mødes guddomen og menneskeheden, paa den maade, at i lidelsen nedstiger sjælens gud for at aabenbare sig for menneskeheden, og gennem lidelsen opstiger menneskesjælen til guddomen.

Jesus er menneskesjælens fuldender, han er den [69] sjælelige menneskeheds alpha og omega, dens guddomlige forbillede; han er dens lærer, som opdrager den, og som ved sin vandring paa jorden hæver den op til sig. Han er altsaa sand gud og sandt menneske paa den maade, at i ham mødes, i ham sammensmeltes –, sjæleligt og moralsk, – det guddomlige med det menneskelige.

Jesus er derfor «vejen», som fører fra jorden til himlen, og han er tillige «hyrden», som fører menneskene til guddomen, fordi han, som mennesket Jesus, har vist menneskene vejen til

fuldendelsen igennem det sjælelige livs forklarelse og guddomliggørelse. Han har som menneske vist os sjælelivet i en saa fuldendt, saa fuldkommen højhed, renhed og elskelighed, at vi maa erkende at her er det guddomlige naaet.

Den mandlige tænkning har i snart to tusinde aar kæmpet og stridt om foreningen af den guddomlige og menneskelige natur i Jesu person. Den mandlige aand, som hidtil paa menneskehedens vegne har besørget all tænkning, eller som ialfald har været ordfører paa jorden, har havt et umaadeligt arbeide med løsningen af dette problem, og den har, netop ved sin overvejende formelle dygtighed, skabt sig uoverstigelige vanskeligheder. Jeg har vist hvorledes jeg har søgt at overvinde eller undgaa disse.

Nutidens protestantisme har forkastet dogmer og trossætninger, naar disse optræder med middelalderske fordringer, det vil sige, som, til ord og bogstav fastslaaede, sætninger, som under saligheds fortabelse maa troes eller ialfald ordlydende bekendes.

Nutiden opfatter de foreliggende, overleverede [70] trossætninger som et kortfattet udtryk for de store ledende tanker, hvori menneskene har udtrykt udbyttet af det, gennem aarhundrederne fortsatte, aandsarbeide hvorigennem de stræbe at fatte og forestille sig guddommen, og hvorved de søge at nærme sig denne i liv og sjælelig renhed. Nutiden negter ikke at guddommen har ledet og indvirket paa dette menneskelige aandsarbeide, den opfatter troen som en ytring af den menneskesjelen iboende trang til at sætte sig i forhold til guddommen, og som en følelse af guddomens imødegaaelse af denne trang, men den indrømmer individet rett til en friere, en frivillig tilegnelse, af troslærdomen, efter det personlige Gudsforholds medfør.

Saavidt jeg har formaaet at opfatte de herskende tilstande i denne henseende, har man til løsningen af det her omhandlede problem slaet ind paa en stræben, som gaar i samme retning som den jeg her har fulgt.

Det for den menneskelige bevidsthed, for det menneskelige sjæleliv, vigtige og væsentlige af Kristuslæren bestaar i, at denne lære viser os Guds aabne faderfavn, istedetfor den forfærdelige dommer, truende med de evige helvedesstraffe. Den viser os skranken nedbrudt mellem guddommen og menneskeheden.

Denne lære har imidlertid en dogmatisk og en historisk side, som ere vanskelige at forene. Vi staar her foran mysteriet.

Den mandlige aand ynder ikke mysteriet, men nødes til at erkende dets tilværelse. Mysteriet er kvindeligt; kvindeligheden er hemmelighedsfuld. Gennem den kvindelige aand kan den mandlige aand [71] først komme i forhold til mysteriet og føle dets *charme*. Manden stirrer ind i det ufattelige med stivt blik; det er for ham det lufttomme, bælgmørke, uendelige rum. Den kvindelige aand er som luftkredsen, der opfanger og bryder solstraalerne, – og den mørke afgrund bliver til den milde blaa himmel.

Hvorledes den historiske og den dogmatiske Kristus bliver at opfatte som en enhed, det er spørgsmaalet. Mysteriet er der og staar fast, selv om nutidens tænkere ville forkaste det, idet de alene ville holde sig til den historiske Kristus, som menneske.

Den historiske virkning af hans vandring paa jorden overskrider nemlig det menneskelige, og maa kaldes guddomlig; ikke saa meget for dens udbredelse, thi Buddhaismen har en omtrent ligesaa stor,

men paa grund af kristendomens frigørende, kulturbringende kraft.

Navnet Menneskens Søn, hvormed Jesus helst nævnte sig selv, forekommer mig at indeholde en forsoning mellem det dogmatiske og det historiske.

Jeg vil nu fremføre de ideer af mit system som hører herhen.

Den guddomlige person, som blev «kvindens sæd», og saaledes blev sandt menneske, denne guddomlige person er, dogmatisk, ophav til det menneskeligtsjelelige, – og er, historisk, blevet et forbillede for menneskenes sjæleliv. Han viser os som i et samlet billede, i sin person, menneskesjælens højeste udtryk af blidhed, ynde, godhed, kærlighed; højhed i lidelsen og sand visdom. Denne guddomlige person danner efter mit system, dogmatisk, forbindelsen mellem Skaberen og Hellig-Aanden.

[72] Hvis ikke Sønnen var det forbindende midtparti for de to aandsguddomer, – hvis altsaa guddommen var Gud-Fader og Hellig-Aanden to-ene, hvis ikke Sønnen var det fælles hjerte for disse to gudsojne, – det ene skuende det synliges verden, det andet det usynliges verden, – da kunde disse to guddoms personer ikke være ett, der var da to guder og ikke *en* guddom.

Hvis det kun var den mandlige aand og den kvindelige aand som aabenbarede sig paa jorden gennem menneskene, hvis det kun var disse aandens to forskellige poler som fandt bolig og udtryk i særligt mandlige og særligt kvindelige legemer, da udgjorde disse mænd og kvinder ikke en slegt, ikke en enhed, men de maatte udgøre to forskellige, for hinanden evigt ufatelige slegter. Om ægteskabelig forbindelse mellem disse væsener kunde der ikke være tale, da en saadan forbindelse nødvendigvis forudsætter *en* slegt, og da man ikke forener sig med det ufattelige og derfor fuldkomment frastødende. Hvad der gør mænd og kvinder til *en* slegt, og gør ægteskabet muligt, det er den elskelige, den menneskelige guddoms persons billede, det er den menneskelige sjæl som de begge eje. En mands sjæl og en kvindes sjæl er begge to menneskelige sjæle, og der er ingen forskel mellem dem, uden som forskellige individer, men der er ingen forskel paa grund af kønnet. De to køn opkommer fra de to underfulde guddoms personer, som afbildes i to skabte aander, som kræver hver sin særskilte bolig, og faar sitt ejendomme udtryk i to forskelligt formede legemer.

Paa denne maade vil jeg fremstille slegtskabet mellem Gud og mennesker, paa denne maade mener [73] jeg at ordet om, at mennesket er skabt i Guds billede bliver anskueligt, navnlig fremsatt saaledes at man kan skue ligheden. Paa denne maade mener jeg, at treenighedslæren som hidtil har været en haard tale for den menneskelige tænknings ordførere, ligeledes vil kunne opfattes som et ord der indeholder en dyb sandhed.

Jeg har ovenfor udviklet grundene til at denne hidtil har været en aldeles haard og ufordøjelig tale for kristendomens fortolkere – mandlige fortolkere.

Jeg grunder saaledes tilegnelsen af treenighedslæren paa den udvidede opfattelse af menneskenaturen, med det dobbelte formaal, at dogmet skal kaste lys over den menneskelige bevidsthed, og hjælpe til at skærpe opfatningen og oplære betydningen af menneskets tofoldighed, som mand og kvinde; medens den udvidede kundskab om den tofoldige menneskenatur atter bliver os den eneste mulige ledestjerne, ved hvis hjælp vi kan naa tilegnelsen af dogmet.

Det udfyldende og forbindende mellemed, det rent menneskelige, hvormed menneskenaturen viser sig som trefoldig, det træder her til idet jeg minder om, at det var Menneskesønnen som nedbrød

den skranke som skjulte den kvindelige aand for den mandlige.

Slutning

[74] Der gives en maade hvorpaa den guddomlige tre-foldighed eller tre-enighed, som persons-trethed tillige kan fremstilles som «historie».

Denne «Guds historie» faar vi, kristenhedens folk, øje paa først gennem hebræernes Gamle Testamente; dernæst gennem verdens-historien.

Tre adskilte tider i «Guds historie» – der saaledes tillige fremstiller den guddomlige tre-enighed som persons-trethed – er tydeligt kendelige gennem verdens-historien, og maa henføres til tre store trin i menneskehedens fremskridt og udvikling:

Først aabenbares den evige Skaber, som Herren, lovens, dommens og straffens gud, – for Moses og hans folk, – den majestætiske Jehova.

Den jødiske national-gud er tydeligt mandlighedens ophav, dens forbillede. Denne guddoms-person ser vi som skaber af de synlige skikkelser og former, jorden med alt hvad paa den vokser, lever og rører sig. Ligeledes ser vi det krigerske sindelag som udmerker det Gamle Testaments Jehova, og som samstemmer med den fremherskende tilbøjelighed hos manden (*homo sapiens masculinus*) fra de ældste tider og lige til nutiden. Naar vi ser hvorledes Herren strider mod Ægyptens farao, og gør den ene [75] megtige gerning efter den anden for at bøje hans stivsind og knuse hans forstokkethed, og tilsidst begraver ham med hele hans hær under havets bølger, hvem kan da ikke se ligheden mellem billedet og dets ophav, naar manden fører krig og kommer frem, i nutiden, med sine forfærdelige ildsvælg og knuser sin fiende foran sig.

Endelig ser vi grundtypen fremtræde i manden som lovgiver, som magthaver med straffende myndighed.

Dette første udviklings-trin viser os at det er den mandlige aand som aabenbarer sig i menneskeslegten gennem det første grundleggende arbejde.

Menneske-slegtens første udviklings-trin, fra historiens begyndelse indtil Kristus, er optaget af manddomens fremtræden; det viser os den mandlige karakter, dens udtryk gennem daad og gerninger.

Denne første tidsalder fremstiller for oss den mandlige aands herredøme.

*

Forjættelsen, hvorved den kommende frelser, Messias, stilledes i udsigt for hebræerne, Guds udvalgte folk, forkyndtes gennem tiderne ved profeterne. Mosebogen fortæller oss jo, at den allerede havde lydt for de første mennesker.

Omtrent 1500 aar efter Moses aabenbares denne Messias som *Kristos*, den Salvede; og han forkyndte Skaberen som Faderen. Guddomen forkyndes derved som det kærlige forsyn. Magtens,

hersker-veldets guddom træder derved tilbage.

[76] *I menneskeslegtens anden tidsalder fremtræder Kristus den Salvede, Frelseren. Han indgiver menneskene en mildere forestilling om guddomen som Herren; han kalder ham Faderen.*

Med Jesus af Nazaret, *Menneske-sønnen*, blir det rent menneskelige aabenbaret.

Det begynder som en stemme fra det ene menneske-hjerte til andre menneskelige hjerter; som en røst fra sjel til sjel.

Da begynder i menneskeheden en dæmrende bevidsthed om at der gives noget foruden, ved siden af, den hidtil alt-opslugende størrelse, den mandlige dyriske styrke, muskel-styrken, og den mandlige herskervilje der sad paa tronen som guddom, som Herren – all-ene. (Thi ligesom Gud skabte mennesket i sitt billede, saaledes skabte manden guddomen i sitt billede).

Lidt efter lidt begynder menneskeheden at faa bevidsthed om sig selv som en størrelse der kan kræve at dens tilværelse erkendes; menneskene begynder at tænke. Til sidst reiser menneskeheden sig for at fordre sine rettigheder og at kæmpe.

Denne kamp staar paa nu i denne stund.

Det mandlige herredøme har gjort sig saa geldende, den mandlige aands ene velde har, gennem femten hundred-aar, trengt det menneskelige saa aldeles tilside i kristenheden at Menneske-sønnens forkyndelse om Faderen er skjult bag manddomens fremtræden med alle dens gerninger – – mer og mer gudsforladt og guds-fornegtende.

Saaledes ser vi nu den dyriske styrke og den [77] mandlige hersker-vilje, som den alt-opslugende størrelse sidde paa tronen som guddom – all-ene. (Imperialismen).

*

Den tredje person i kristenhedens tre-enige guddom, Aanden, forkyndtes af døberen Johannes; den viste sig i skikkelse af en due ved Jesu daab; senere meddelte den sig til apostlerne og de andre døbte som en ild.

Aanden er saaledes forkyndt for de kristne; de ved om aanden, ligesom hebræerne vidste om Messias; men den er en ukendt størrelse, de kender den ikke i dens sande skikkelse, den er tilsløret for deres bevidsthed: de kender den kun i skikkelse af en due.

Nu er tidens fylde kommen da guddomens tredje person, Hellig-Aanden, skal aabenbares. For at tale i nutidens sprog: Nu er tidens fylde kommen da den vil kundgøre sig, – Aanden *par excellence* – den aand som intet andet navn har end *Aanden*. Ved dens aabenbarelse blir der forligelse mellem menneske-aanden og mysteriet.

Naar kvindeligheden blir erkendt som aandelig størrelse, da vil endelig menneskehedens orgel kunne tone med «fuldt spil», efterat hidtil gennem tusindaar den mandlige røst har lydt alt-overdøvende og «alene, med styrkens haardhed».

I menneskehedens tredie tidsalder fremtræder Hellig-Aanden i skikkelse af Kvinde. I denne tidsalder aabenbares kvinden som aand. Det er først nu, ved enden af det nittende hundred-aar efter Kristus, at kvinden kan udfolde sig, vise sig i sin sande skikkelse.

[78] Det er først nu at menneskeheden er saa langt fremskreden at den er istand til at forstaa det kvindelige menneske, mennesket som kvinde, – istand til at fatte kvindelighedens væsen, den kvindelige aand.

Nu maa manden lære af hende. Han maa lære at det højeste som nogensinde gik op for menneskesjelen er Frelser-skikkelsen, han maa lære, at den er mer guddomlig end

«den tordnende Zeus i sin olympiske glans og med sin skønne gudeskare, thi i isnende højder blev de fremmede for menneskenes lidelser»;

mer guddomlig end «Jehovas i taagedunst sig tilhyllende herskerbillede, som i alle højder og i alle dybder søgte sin egen selvforherligelse, som dannede himlen som et telt, som et smykke for sig og gjorde jorden til sine fødders skammel»;

«thi mer ophøjet end hin grenseløse selvforherligelse er Jesu selvfornektende hengivelse, som i uendelig kærlighed omfattede alt menneskeligt, og saaledes i kærligheden bar sitt himmerige i sig»;

«mer lysende er Kristi torne-krone end himlens hersker-trone»,

«mer allmechtig end den ydre allmagt som slog en verden i lænker, er kærlighedens indre allmagt».

Menneske-sønnen, Jesus af Nazaret, fremtraadte i mandlig skikkelse, men det er de kvindelige egenskaber han forkynder, og det er den kvindelige aands magt og dens gerninger han udøver.

Nu vil kvinden fremtræde i sin egen skikkelse, og forkynde sin egen personligheds magt og rett, ved [79] at udfolde sine egenskaber, og ved at udøve sin aands gerninger.

*

I andet kapitel af første Mosebog faar vi en særskilt, stykkevis, fremstilling af mands og kvindes skabelse; det er egentlig en fremstilling af menneskets liv paa jorden som mand og kvinde, en billedlig fortælling om deres fremtræden som legemlige væsener i legemlighedens verden.

Vi ser her at kvindens skikkelse er den siste som fremtræder mellem levende væseners legemer i naturens verden.

Det som nu forestaar, det som nu vil ske, i menneskets tilværelse paa jorden er, at det vil vise sig, – i overensstemmelse hermed, – at kvindens aand er den siste som aabenbarer sig i bevidsthedens verden.

Noter

- [n1](#). *The World's Advance-Thought* [rettet fra: Advance-Tought] udgivet og redigeret af Lucy A. Mallory, Portland, Oregon; og *Science and Health with key to the Scriptures* af Mary Baker Eddg; Boston, Massachusetts.
- [n2](#). *Aftenposten*. Efter «Aus dem inneren Berlin», *Köllnische Zeitung*.
- [n3](#). Dansk oversættelse. Optaget i *Det nye rige*, tidsskrift for praktisk metafysik. Udgivet af Axel Sabro. Nu ophørt ved udgiverens død.
- [n4](#). De i denne bogs siste afsnit «Slutning» fremførte citater er tagne fra det nævnte skrift af Heinrich Schmitt.
- [n5](#). «Kristus eller Ibsen?» Kristiania 1893.
- [n6](#). E. G. i *Norske Intelligenssedler*: M. J. Færden: *Det gamle testament i lyset af den nyere bibelforskning*.
- [n7](#). Hentyder til eksplosionen i Bremerhafen.
- [n8](#). Trykt i «Nordisk Maanedskrift» mars 1871.
- [n9](#). Ap. gern. 11., 1.
- [n10](#). *Gerbet, Mission de la femme*. Dette her anførte sted findes i *La Femme sa mission et sa vie, deux discours par Adolphe Monod*.
- [n11](#). Eph. IV, 1.
- [n12](#). I. Peder I, 11. Ap. g. XX, 28. «Udvikling af de kristelige hovedlærdome» af Dr. Henr. Nik. Clausen.
- [n13](#). 1ste Mosebog I, 2.
- [n14](#). Erklärung der heiligen Schrift
- [n15](#). «Eva, den første kvinde»
- [n16](#). Strøtanker II har vært trykt i *Tidssignaler*
- [n17](#). Jeg støtter disse udtalelser nærmest til en afhandling i et svensk tidsskrift: «Om den samtida filosofien i Tyskland, Danmark och Frankrike», af P. J. H. Leander. 1876.